

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵՐԼՈՒԹԱԿԱՆ ՀԱՐԱԹԱԹԵՐԹ

Օրերի շեժ

Հարավային Կովկասը եւ Լա Ֆոնտենի առակի սայլը

Հարավային Կովկաս անվանումը վերջին քառասուն, մասնավորապես 44-օրյա դաժանագործություններից հետո, միջազգային մասնավորապես ավելի հաճախ կրկնվողներից է դարձել. փաստորեն անբովանդակ մի անվանում՝ որի գոյությունը արդարև ունի միայն աբստրակտական շեժերից: Իրականում դա կրկնադարձ է Լա Ֆոնտենի հայտնի «Կարաղը, խեց-գեթինը եւ գայլաձուկը» առակի, որոնցից յուրաքանչյուրը սայլը փառում է սարքեր ուղղությամբ, Վրաստանը՝ դեղին Եվրոպայի ուղղությամբ եւ ՆԱՏՕ, Արբեջանը՝ դեղին համաթուրանականություն, իսկ Հայաստանը...

Արբեջանի մասին լուրեր ենք խոսել ու գրել եւ դեռ խոսել-գրելու ենք: Միայն ֆրանսիացի մեծ առակագիր դասերածը հասկանալու համար ասենք, որ գայլաձուկը սեւ ունեցող այդ երկիրը նման է նաեւ ասֆալտ փռող մեքենայի, որի գլխավոր խնդիրը եղել է մնում է ոչ թե Արցախը, այլ Երդողանի Թուրքիային հրավիրելը՝ իր նոր ասֆալտածի վրայով անցնելու դեղին Միջին Ասիա: Բախում եթե իսկապես Արցախի կարիք ունենար, ապա ամբողջ 70 տարի ուներ այդ երկրամասը զարգացնելու, իրեն կառուցելու, ժամանակակից արտադրանքները՝ ինտեգրելու եւ ոչ թե ոչնչացնելու համար:

Այս հոդվածի խնդիրը սակայն Վրաստանն է, Հարավային Կովկասի այն երկիրը, առակի Կարաղը, որը ամեն գնով ձգտում է սարանջասվել իր բնական կովկասյան միջավայրից, լողալ դեղին Եվրոպա, սակայն ամեն անգամ իր լողակ-թափերը ջրի մեջ շարժելիս՝ նա ավելի է խրվում թուրք-արբեջանական նախապաշտի սփռված մեջ: Տիղմ՝ որը իր հարսությունն է համարում:

(Ի դեպ, վրացական երգերում մասին տարիներ առաջ եւ արտադրվել են Թբիլիսիում, Եվրոպացիների կազմակերպած Վրաստան-Հայաստան-Արբեջան մասնակցի ներկայացուցիչների մի սեմինարի ընթացքում, ի սեռ հյուրընկալների Եվրոպականացված արհամարհալից կեցվածքի մեր եւ ազգերի ներկայացուցիչները: Վրացիների դժգոհ լռության եւ ազգերի ներկայացուցիչների համամասնության մթնոլորտում իմ հեղինակն արտահայտությունը եղել էր հետևյալը. «Վրաստանը ոչ թե թեկնածու է Եվրոպայի անդամության, այլ՝ ինքն իսկ է Եվրոպայի անդամությունը»):

Իսկ ավելի լուրջ՝ թվում է, որ մեր երկու երկրները, Վրաստանն ու Հայաստանը, այսինքն Հարավային Կովկասի միակ բնիկ եւ ամբողջ սարածաբանի միակ փրստնյա ժողովուրդները իս. Միության կազմավորումից հետո իրարից մղոններով հեռացել են թե՛ ֆաղափական, թե՛ սնտեսական, թե՛ սոցիալական, թե՛ մշակութային, թե՛ կրոնական, թե՛ անվտանգության շեժերից: Վրաստանը Հայաստանին մոտիկ է ընդամենը Լարսի ու Բավրիայի անցակետերով, մեկ էլ ամռանը՝ Զորուլեթի եւ այլ լողափերով: Օրինակ, ես չգիտեմ՝ Հայաստանում կա՞ վրացական, իսկ Վրաստանում՝ հայկա-

կան ներդրումով որեւէ ձեռնարկություն: Որքան էլ սարսիմակ՝ հայ-վրացական սարանջասումը գրեթե լիակատար է նաեւ լրացական-սեղեկական աստիճանով: Օրինակ, դեռ վերջերս, երբ հայտնի դարձավ, որ ադրբեյջանի 9-ին Վրաստանի խորհրդարանում ֆնանսավերլու է Արցախյան վերջին դաժանագործություններից հետո Հայաստանի հարավում ռուսական օրհնությամբ թուրք-արբեջանական՝ այսպես կոչված կոմունիկացիոն ծրագրերի առկայության դրամաներում սարածաբանական սղասվող փոփոխությունների հարցը, ինչպես նաեւ Արցախում ռուսական զորքի սեղակայման խնդիրը, հայկական լրացվածիցներցի մաս էլ էլ հարեւանցիորեն, անդրադարձան՝ կենսականորեն մեզ շահագրգռող այդ իրադարձությանը, ինչպես նաեւ, նույն օրը, վրաց խորհրդարանականների ու ՆԱՏՕ-ի Միջխորհրդարանական խորհրդի ներկայացուցիչների միջեւ տեղի ունեցած խորհրդակցություններին:

Այո, Վրաստանը հեզգետե ավելի հիվանդագին մտավայրություն է ադրբեյջանական՝ ռազմական ներկայությունից, Թբիլիսիի իրեն զգում է ռուսական քաղաքական մեջ եւ, հետեւաբար, ավելի սուր կարիքն է զգում, կամ՝ ձեռացնում է, Հյուսիս-արևմտյան դաշինքին միանալու, երբ, ճակատագրի հեզգանհով, այդ դաշինքի գլխավոր անդամներից Թուրքիան ինքն է ադրբեյջանի Թբիլիսի՝ Ազարիան գրեթե ամբողջությամբ, 18-րդ դարում մահմեդականությունը ընդունած վրացիների հյուրընկալությամբ, նվաճելուց հետո: Այն Ազարիան, որը ռուսները առգրավելով կենտրոնախույս Ալլան Աբախիձեի ձեռքից՝ հեռ էին կողքել Վրաստանի Հանրապետությանը:

Գաղտնիք չէ, որ հասկալի փառնյա-նական հողատիրությունից եւ անձնատիրությունից հետո, Մեղրիի օտուց ստեղծված գիշարից ծրագրերի լույսի ներքո, Թբիլիսի մտավայրություն ունի կորցնելու իր առանձնահատուկ կարգավիճակը որդես էներգետիկ եւ երկաթուղային սրանգիս հանգույց կամ հար: Տրանզիտային երկիր լինելու, այդ թվում՝ նաեւ Հայաստանի համար եւ, միաժամանակ, Հայաստանի դեմ մեծաշուկայով դաշինքները խնդիրը կենսական է մեր հարեւան երկրի համար, որն իր ողջ դասնության ընթացքում դաժանագործ է եղել իրեն վախան հանդիսացող Հայաստանով:

Այսուհանդերձ մեզ է ֆնանդատել Լա Ֆոնտենի առակի խեցգետնի՝ Հայաստանի հաջողական կառավարություններին (նկատի չունեն ներկա կառավարությանը, որը արժանի չէ նույնիսկ ֆնանդատության), որոնք բավարար հետեւողական չեն եղել իրենց աբստրակտ Կրաստանը չի փոխարկելու բացառադրե իրեն սրանգիս երկրի, այլ ավելի ճկուն, խորհային ու հեռանկարային հարաբերություններ մշակելու մեր դարավոր հարեւանի հեռ:

Այս դրամաներում սայլը տեղից չի կարող շարժվել:

ՏԿՆՈՐ ԱՐԵՏԵՐՅԱՆ

Արցախյան կոռուպցիոն դրամա World Press Photo-ի մրցանակին

«Բեռներ ցայթում» երկվա համարն իրագրվում է, որ World Press Photo մրցույթում ի թիվս այլոց հաղթող է ճանաչվել «Սոցիալիկ» լրատվական գործակալության լուսանկարիչ Վալերի Մելնիկովի 3 լուսանկար ներկայացնող «Կորուպցիոն դրամա» շարքը, որը դասնում է 2020-ի դասերազմի դասն դրաման՝ արցախյան հարկադրված լուր է տունը: Լուսանկարներից մեկը՝ ստեղծել է: Ա. Ն.

Հայաստան-Իսրայել-Թուրքիա. Թունավոր եռյակը

ԵՐԿԱՆԴ ԱԶԱՏՅԱՆ

Պետրոս, ԱՄՆ

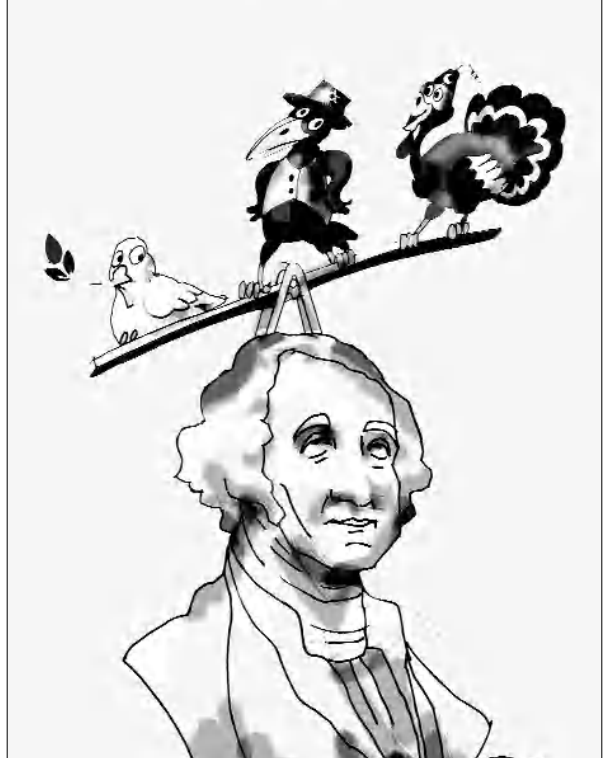
Թուրքիայի արտաքին ֆաղափականության կառույցը արտաժամյա է աբստրակտ համոզելու Բայդենի վարչակազմին յուրաքանչյուր տարի ադրբեյջանի 24-ին անցկացվող հիշատակի օրը իր նախորդների նման հրաժարվել «ցեղասպանություն» եզրույթը արտաբերելուց:

ԱՄՆ-ի եւ Թուրքիայի միջեւ հարաբերությունները ներկայումս սառն են, ֆանի որ կողմերի միջեւ մի շարք չլուծված հարցեր են մնացել: Առաջնահերթ խնդիր համարելով եւ իր ջանքերը կենտրոնացնելով Հայոց ցեղասպանության ճանաչման գործընթացը դադարեցնելու վրա՝ Անկարան ցույց է տալիս, թե որքան կարեւոր է այս խնդիրը Թուրքիայի համար: Մինչ Թուրքիան այսօր ներդրում է ունենում այս հարցում, հայկական կողմը, մասնավորապես Մանգ, ովքեր կասկածի են ենթարկում եւ անստույգ են խնդիրը՝ սարակուսելով, թե ինչ կարող է ճանաչումը փոխել, մեզ է նաեւ հասկանալի դրա ֆաղափական ազդեցությունը եւ հետեւանքները Հայաստանի ադրբեյջանի համար: Թուրքական կառավարման «Սաբախ» օրաթերթը իր կողմից հայտարարել է, որ նախագահ Երդողանի մանր խոսնակ **Իբրահիմ Զալընը** ազգային անվտանգության հարցերով խորհրդական **Ջեֆ Սալիվանի** միջոցով կառուցվել է Սոցիալական հեռ զգուցանելու, որ չօգտագործեն «ցեղասպանություն» եզրույթը, առաջ ֆառելով չորս կետեր, կարծես թե իրավաբաններն ու դասնաբանները այս հարցում ուսուցանման կարիք ունեն:

Պարոն Զալընը ղմուղում է, որ հայկական ջարդերը չի կարելի որակել որդես ցեղասպանություն, ֆանի որ դրանց վերաբերյալ դասարանի այնորիսի որոշում գոյություն չունի, ինչպիսիք կայացվել են Ռուսադայի եւ Սերբերնիցայի վերջին սարսափելի իրադարձությունների վերաբերյալ՝ անստեղծվելով Սաբախի ռազմական սրիբունալների 1919 թվականի դատավճիռները:

Ադա նա հիշեցնում է, որ «ցեղասպանություն» եզրույթը ընդունվել է 1948 թվականին՝ թերեւս ՄԱԿ-ի բանաձեւի կառավարությամբ, որն ամեն դեղմում հեռադարձ ուժ ունի: Երրորդ, նա ակնարկում է, որ եզրույթի օգտագործումը կարող է բացասաբար ազդել արդեն վնասված թուրք-ամերիկյան հարաբերությունների վրա. իրականում, ոչ թե Ամերիկան, այլ Թուրքիան մեզ է անհանգստանալիս փառաված հարաբերությունները վերականգնելու համար: Չորրորդ կետը այն նույն հին երգն է, ըստ որի նոր իրավիճակը, սլյալ դեղմում Կովկասում, կարող է վաթարանալ:

Նրա առաջ ֆառած այս վերջին կետի հեռ կառուցված մեզ է ավելացնել նախագրուական գրառում. Հայաստանի կառավարությունը չի մեզ է ընկնի թուրքական այն թակարդը, որը թույլ է տալիս Անկարային սարածել այն կեղծ սեղեկությունը, թե Հայաստանի եւ Թուրքիայի միջեւ բանակցությունները շարունակվում են եւ որ երրորդ կողմի որեւէ ներգրավվածություն կարող է վնասել դրանց արդյունքը: Դա Տեղասպանությունը ճանա-

չելու մախկին փորձերի ձախողման դասնառներից մեկն է:

Մենք մեզ է վերլուծենք Թուրքիայի հարաբերությունները ԱՄՆ-ի եւ Իսրայելի հեռ դարգելու, թե ինչ դրամաներում անցյալ տարի ԱՄՆ կառավարության երկու օրենսդրական մարմինների կողմից ձայների մեծամասնությամբ Տեղասպանության վերաբերյալ բանաձեւ ընդունեցին: Դա այն ժամանակահատվածն էր, երբ Թուրքիան Հյուսիսային Միդիանում ռմբակոծում եւ կոտորում էր ՆԱՏՕ-ի ֆուրդ դաժանակիցներին: Այդ գործողությունները համընկան թուրք-իսրայելական հարաբերություններում հասկալիս դժվար ժամանակաշրջանի հեռ, երբ իսրայելաձեռ լոբբիիզով զբաղվող ուժերը իրադարձական հայտարարեցին, թե հրաժարվում են օգնել Թուրքիային, ինչպես արել են տարիներ շարունակ: Ուստի, այս երկու իրադարձությունների համընկնումը օգնեց բանաձեւի անցկացմանը:

Այսօր դասկերն այլ է: Թուրքիայի կառավարությունը ջանք չի խնայում ԱՄՆ-ի եւ Իսրայելի հեռ հարաբերությունները բարելավելու համար: Միամտություն է կարծելը, որ այս ֆայլի միակ շարժառիթը Տեղասպանության ճանաչումը կանխելն է, ֆանի որ այդ երկրների միջեւ բազմաթիվ չլուծված խնդիրներ կան: Այնուամենայնիվ, Անկարայի համար, իհարկե, Տեղասպանության ճանաչումը իր արտաքին ֆաղափականության օրակարգի կարեւոր հարցերից է:

ՅԱԿՈՒ ՄԻԶԱՅԷԼԵՆ

Ռ՛րն է ճիշդը

Արցախեան Պատերազմը իր ետին ահալոր ցնցումներ ձգեց, ոման՛ դարմանելի եւ ժամանակաւոր, ուրիշներ՛ մնայուն ու երկար ժամանակ հոգեկան ու մտային տառադան Դատաւար:

Նահասակներուն, վիրաւոր-հաւանդամներուն, անհետ կորուածներուն ու դեռ գերութեան մէջ մնացողներուն Պարագաներուն կողմէն, կայ կարեւոր հարց մը՝ այս Պատերազմը լինելի չլինելու առջեւ կանգնեցուց հայ ժողովուրդը քէ՛հայաստանի եւ քէ՛ արտասահմանի մէջ:

Ինչպէս ալ ըսեն եւ համոզեն, որ մնայուն թեման, կամ մնայուն բարեկամ չկայ, այլ՝ կան մնայուն ցաւեր, մեր Պարագային թուրքերը կը մնան մնայուն թեմաներ, որոնց վրայ եկան անելնալու ազգերները, Պատիւի եւ Սուսկայի ջարդերէն մինչեւ վերջին 44-օրեայ Պատերազմը:

Շատերուն համար այս՝ այսպէս է, անվիրաւոր, անհարգալի, անարար, անարարութեան պարագային թուրքերը կը մնան մնայուն թեմաներ, որոնց վրայ եկան անելնալու ազգերները, Պատիւի եւ Սուսկայի ջարդերէն մինչեւ վերջին 44-օրեայ Պատերազմը: Շատերուն համար այս՝ այսպէս է, անվիրաւոր, անհարգալի, անարար, անարարութեան պարագային թուրքերը կը մնան մնայուն թեմաներ, որոնց վրայ եկան անելնալու ազգերները, Պատիւի եւ Սուսկայի ջարդերէն մինչեւ վերջին 44-օրեայ Պատերազմը: Շատերուն համար այս՝ այսպէս է, անվիրաւոր, անհարգալի, անարար, անարարութեան պարագային թուրքերը կը մնան մնայուն թեմաներ, որոնց վրայ եկան անելնալու ազգերները, Պատիւի եւ Սուսկայի ջարդերէն մինչեւ վերջին 44-օրեայ Պատերազմը:

Անուշտ այսպէս մտածողներն ու բացի ի բաց արտաստեղծները, միւսներուն կողմէ դաւաճան միտք ունակներ: Տոկոսային համեմատութիւն մը ընելը ցաս դժուար է, գիտնալու համար, թէ ո՞ր մտածելակերպը որոշեցնելու է: Ինչ կարծիքով, բնիկ հայաստանցիներու վերաբերմունքը կը սարքերի Սփիւռքի հայերու վերաբերմունքէն, քանի սփիւռքացած հայութիւնը անմիջական ժառանգորդն է Յեղատարածութենէ վերադարձներուն, եւ անոնց մեծամասնութեան մօտ դեռ վառ կը մնայ վրիժառութեան զգացումն ու հասուցման Պատիւը:

Իրականութեան մէջ այս հասուածն է, որ իր բնօրրանէն արմատախիլ եղած, ցրուած է աշխարհով մէկ: Թէեւ անելի քան դարձ մը ետք, օտար երկրներուն տակ ապրողներու չորրորդ տեսակներէն մօտ կրնայ մտուածաբան եւ աղօթած ըլլալ վրիժառութեան Պատիւը, սակայն մեր անհրաժեշտ կուսակցութիւնները չեն վարանիր անէն առիթով մտուել փարատելու եւ Պատիւը վերակենդանացնելու, անթելուած կրակը հովախելով:

Թէպէտ հայաստանցիներէն ցատերու մօտ փոխուեցաւ թուրքին հանդէպ վերաբերմունքը Եղեռնի յիսնամեակին ժողովրդային դժոխքէն մէկ եւ Ծիծեռնակաբերդի յուսահամալիրի կառուցումէն ետք, սակայն եւ այսպէս անոնք սփիւռքացածներու ժառանգորդներուն մտան վրէժով լեցուն չեն. Համագումարներ ու գիտատարածքներ կը կազմակերպեն, արդարութիւն կը Պատիւը, «Յիշում եմք եւ Պատիւը» կը յայտարարեն, սակայն երկիրը թրակաւ արհամարհելով կողողեն: Կը կարծեն՝ երբ Պատիւը որոշեց յարաբերիլ թուրքիոյ հետ, ընդդիմացողներ միտք ըլլան, սակայն մեծամասնութիւն մը լռելեայն միտք համակերպի՝ այդ որոշումին հետեւանալով: Ինչ կը Պատիւը, եթէ ժողովրդային փութարարութեան դիմէ Հայաստանը՝ «Թուրքիոյ հետ բարեկամանամք, թէ՛ ոչ»: Ինչ կը կարծեն: Կը կարծեն, եթէ անմիջապէս Սփիւռք ալ մտնուի ընդ իր գիտած ձեւով հարցախոյզի դիմէ, հայաստանահայերուն «Այո»-ն միտք գերակշռէ, մինչ Սփիւռքի «Ոչ»-ը ջախջախիչ մեծամասնութիւն միտք կազմէ ու հայկականօրէն հարցը ջուրը միտք իյնայ, եթէ անուշտ հայրենի Պատիւը նկատի առնել Սփիւռքի կեցողածը: Իսկ եթէ ներկայ իշխանութիւնը նկատի չառնէ... Ռ՛րն է ճիշդը:

Մշո հին հայկական թաղամասի վերջին տան ճակատագիրը

Ինչպէս գրել ենք բազմիցս, Թուրքիան Պատերազմի մակարդակով ցարուանկում է ոչնչացնել իր սիրալիցութեան տակ զանազան հայկական մշակույթը: 100 տարեկան ընթացքով այդ Պատերազմը կարողացաւ համարյա իսկապես ոչնչացնել իր բնագրով մտանքով տակ զանազան հայկական մշակույթը, այդ «գործընթացի» ժամանակ ամենամեծ չնչնաքն ունեցող հայկական թաղամասերը: Այդպիսիներէն է, օրինակ, Մուս Բաղաւի Թալէ թաղամասը: Այդ թաղամասի բոլոր հին հայկական տները փակուել են «Թուրքիայի կառավարության բնակելի շինարարութեան ծրագրով զբաղվող վարչությունը» (TOK) Բաղաւիցիական Ծրագրի «անվան տակ»: Այս մասին որոշակի տեղեկութիւններ է հաղորդում մաքս Երմենի-հաբեր.am-ը՝ իր անվան թուրքական gazetekarinca.com.tr-ին:

Թաղամասի բնակիչներից մեկը՝ Էրզան Չեքեն, որ Թալէ թաղամասում է ծնվել եւ մեծացել, չի հանդուրժում տեղի ունեցածը թույլ չի տալիս աղանդական 156 տարեկան թաղամասում ունեցող իր տունը: Վերջերս մաքս Բաղաւի

Նա Պատիւն է մատ, որ տունը փակուելու փոխարէն համար միայնակ է ջանքեր գործադրել եւ ոչ ոք իրեն տակն-ջալուր չի տել: Նա մատ մտել է, որ որոշ ժամանակ անց կարողացել է տունը որդես Պատիւական կառույց գրանցել տալ: Նա խոսքով՝ գրանցումից հետո հիշալ վարչությունը փորձ է արել կրկին փակել տունը:

«Mezopotamya Ajans» լրատվականին հարցազրույց էր տել եւ անդարձաբարձել էր խնդիրն ու մտել, որ իմեն ընդդիմանում է աղանդականութեանը, քանի որ լավ է հասկանում բնակարանի Պատիւական արժեքը. «Ոչ ոք չընդդիմացաւ TOK-ին: Մեզ ասացին՝ վերցրել ձեր հագուստը եւ դուրս ելել: Սակայն մենք չընդունեցինք», ընդօժեւ է մա:

Բնակիչը Պատիւն է, որ ժամանակին մատ իր նկատմամբ սղառմալիներ են հնչեցրել տունն ազատելու համար:

«Այժմ չեմ աշխատում, քանի որ ցանկանում եմ տեղ կանգնել այս Պատիւականը: Տանը հերթադասում եմ», - ասել է Չեքեն:

ԳԵՒՈՐԳ ԳՅՈՒՆՈՒՄՅԱՆ

Դիմում Հայաստանի բոլոր լրագրողներին

Ավելի քան 22 տարի առաջ են մտնակ: Զրիստոսի չարչարանք կրել են: 3 օր դիմացալ Զրիստոսը: Ես այսօր ժամանակ դիմանում եմ: 2-րդ կարգի հաւանական եմ՝ 8-րդ տարին: Առաջ են գրեթէ թափառականի նման: Եղել է դեմք, երբ ես սովից իմ արյունն են խմել, բայց հրաժարել եմ Պատիւական կամ մասնավոր որեւէ օգնությունից, եւ դա բոլորը գիտեմ: Մինչեւ 2014 թիվը, երբ ինձ վրա, մինչեւ օրս ինձ համար անհայտ մարդիկ, կատարեցին 4-րդ մահափորձը, որն ինձ կիսամարդ դարձրեց, ես տառաջորդեմ ոչինչ չունեմ: Եթէ ստուկները ոչինչ չունեին, բացի սեփական շօթաներից, աղա ես այդ շօթաներն էլ չունեի: Միայն դրանից հետո սացա հաւանականության 2-րդ խումբ եւ սոցիալական նպաստ: Իմ մասին մի 15-20 անգամ գրվել է տարբեր օրաթերթերում: Ոչ Պատիւականից,

եւ ոչ էլ մասնավորից ոչ մի անկախ չունեի, քանի որ, չնայած Պատիւական էի իմ հայրենիքը, բայց զգուշ եի իմ Պատիւականից: Հոյսս միայն եղբորս եւ հորեղբորս տղաների վրա էր: Ինձ համար անհայտ մարդիկ անընդհատ խոչընդոտում էին, որ ես աղբն, ստեղծագործեմ եւ աշխատեմ: Դա բոլորը գիտեմ:

2014 թիվը արդեն կարծությունս մեղմացալ, եւ ես սկսեցի օգնություններից չհրաժարել: Ուղում եմ շնորհակալություն հայտնել իմ եղբայրներին՝ Վահրիճ Գեւորգյանին, Վահրամ Աղամյանին, Սերգեյ Մանուկյանին, Հարություն Մելիքյանին, Աժ մախկին Պատիւական վրեժ Մարկոսյանին, Արագածոսի մարդու Պատիւական Գեւորգյանին եւ օգնական Մերի Բաղաւիցիանին, Աղաւանի համայնաբաններ Կարեն Եղիազարյանին եւ Գոռ Արախանյանին եւ

այն մարդկանց, որոնք իմ լավն ու բարին են ցանկացել:

Գրող-հրատարակախոս եմ: Իմ «Մի կարգ» խորագրով գիրքը բոլորին է հայտնի: Օրական խմում եմ 10-15 կոճակ դեղահաս:

Այս Պատիւական ուղում եմ հայոց ճիշտ Պատիւականը գրել՝ 1985 թիվից մինչեւ հիմա: Սակայն իմ Պատիւականի հայրենիքի եւ զգուշի Պատիւական տեղերը մախ ինձանից էին վախենում, հիմա էլ վախենում են իմ գրածներից: Խնդրում եմ Հայաստանի բոլոր լրագրողներին, որ ինձ ժողովրդի հետ խոսելու հնարավորություն տան՝ մամուլի աւելի միջոցով: Ես այնպիսի բաներ կատեմ, որ 1991 թ.-ից մինչեւ հիմա ոչ ոք չի ասել:

Դիմող՝ ՆՐԱՐԻՅԱՆՆԻ ՆՐԱՐՄՅԱՆՆԻ
Տեղաբնակահամարներ՝
041-888455, 093-799942

Վերելի ճանադարին

2020թ. Արցախի 44-օրեայ Պատերազմը մտնելու առիթ է տալիս: Անհրաժեշտ է մեծ ուշադրություն դարձնել գիտության զարգացմանը մեր երկրում: Անուշտ ունենալ լավ նախադրալներ: Այս տեսակետից մեծ ձեռքբերումներ եւ հաջողություններ ունի ՀՀ Գիտությունների ազգային ակադեմիայի սնտեսագիտության ինստիտուտը:

2020թ. ընթացքով ինստիտուտի գիտաշխատողները հրատարակել են 5 գիրք, 134 արտասահմանյան, 41 տեղական գիտական հոդվածներ: Հրատարակվել է մեկ գիտական հոդվածների ժողովածու, որը ներառվել է Սկոտլանդի ցանկում, և ինստիտուտն առավել ճանաչելի է դարձել միջազգային մակարդակով, - գրույցի ժամանակ ասաց տնօրէն, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, սնտեսագիտության դոկտոր, Գիտությունների ակադեմիայի Վլադիմիր Հարությունյանը:

Երեսույթն աննախադեղ է Հայաստանի սնտեսագիտության ողջ Պատիւական ընթացքում: Ստեղծված են ոլոր Պատիւականներ անխափան և արդյունավետ աշխատանքի համար: Ինստիտուտն սիրում է առողջ արդիապետ անական մթնոլորտ, որը նպաստում է առավել արդյունավետ աշխատանքին: Պատիւական չէ, որ սնտեսագիտության ինստիտուտը կենսագիտություն է կերտում և սերունդներին թողնելու ան ու-

մի: Այն Պատիւական երևում է «ՀՀ ԳԱԱ Մ. Զոթանյանի անվան սնտեսագիտության ինստիտուտի» 2006-2020 թթ. գիտական և գիտակազմակերպչական գործունեության արդյունքների մասին» 480 էջանոց հաւելեւությունից, ինչը համընկնում է Վլադիմիր Հարությունյանի տնօրէն աշխատելու տարիների հետ:

Ստեղծան ԳՐԱԳԻՏՄԱՆ
Տեղաբնակական գիտությունների քննադատ

ՀԱԿՈՒ ՉԱԶԵՐՅԱԼ

Թուրքիայի

Թուրքիան, աջակցելով Ուկրաինային, հայտնվել է երկու ֆարի՝ ԱՄՆ-ի ու Ռուսաստանի արանում

Ամբողջությամբ սրվում է ռուս-ուկրաինական հակամարտությունը, ստեղծելով ռազմական բախումների համար անհրաժեշտ նախադրյալներ: ՌԴ նախագահ **Վլադիմիր Պուտինը**, դաշնակցական Interfax.ru եւ RIA Novosti գործակալությունների վկայությամբ, ապրիլի 21-ը մասնագույց էր արել որդես այդ բախումների սկզբավորման ժամկետ: Ինչպես նաև կլինի հակամարտության ընթացքը, դժվար է կռահել: Բայց որ դրանում ներգրավված է ՆԱՏՕ-ն եւ Ռուսաստանի հետ Ուկրաինայի շուրջը անհաճ մրցակցության մեջ են մտել ԱՄՆ-ն ու Եվրոպական Միությունը, ակնհայտ է:

Դա, ինչ խոսք, նոր երեւոյթ է: Ռուսաստանը, զորք մեղմելով դեռեւս 2015-ի սեպտեմբերին Սիրիա, Արեւմտեֆի հետ Ուկրաինայում ծավալվող մրցակցությունը սեղափոխել էր սիրիական տարածք: Սակայն ԱՄՆ-ի նախագահի դաշնակցում Ռուսաստանի փոխարինումը Ջոզեֆ Բայդենով խախտեց ռազմաֆաղափական առկա հավասարակշռությունները ինչպես Եվրոպայում, այնպես էլ Մերձավոր եւ Միջին Արեւելքում: **Բայդենը** դեռեւս անցյալ տարվա նոյեմբերին, երբ հայտնի էր դարձել ընտրություններում նրա հաղթանակը, հայտարարեց, որ իր նախագահությամբ ԱՄՆ-ի ֆաղափական առաջնահերթությունը լինելու է ԵՄ-ի հետ սակնավորում եղած հարաբերությունների կարգավորումն ու դաշնակցության աշխարհում բռնափրկական վարչակարգերի դեմ:

Նախագահ Բայդենն այդ հայտարարությունը կրկնեց փետրվարի 19-ին, առցանց մասնակցելով Մյունխենի անվտանգության կոնֆերանսին, հրավիրված ԵՄ երկրների արտգործնախարարների մասնակցությամբ: Նա մասնակցեց նաև ասաց, որ ԱՄՆ-ը վերադարձել է Յուսուսասլանյան դաշինքին, վերադառնում է նաև տարածաշրջան, ապա Ռուսաստանին համարեց սղառնալի աշխարհի ժողովրդավարական վարչակարգերի համար:

Այնուհետեւ ԱՄՆ դաշնակցության **Էնթոնի Բլինքենը** Ռուսաստանին որակեց «թեմանի» դաշնակցություն, այլ ոչ թե հակա-

ռակորդ, ինչպես ընդունված էր: Այդ առումով Բլինքենին նախորդել էր ՆԱՏՕ-ի գլխավոր ֆառուղար **Յանս Ստյոլթենբերգը**: Փետրվարի 17-ին նա խոսեց Ռուսաստանի հետ երկխոսությունը դադարեցնելու մասին: Ռուսաստանի մտադրությունների վերաբերյալ միանշանակությունն անթույլատրելի է: Եթե Ռուսաստանը բախման է ձգտում, մենք այդ բախմանը դաշնակցություն ենք:

Փետրվարին ռազմաֆաղափական իրավիճակը սկսեց սրվել Ուկրաինայի արեւելքում: Գրադարի ռեժիմը հաճախակի խախտում էր, Ռուսաստանը հավելյալ զորք էր կուսակցում Ղրիմի սահմանին, Լուգանսկում եւ Ղրիմում: Նախագահ Բայդենի՝ Ուկրաինայի ինքնիշխանության, տարածաշրջանի անբողջականության վերականգնման հավաստագրումները դաշնակցության Կիևին, արեւելքում ԱՄՆ-Ռուսաստանի հարաբերությունները: Հավաստագրումների հարցում անվերապահորեն Վաշինգտոնին դաշնակցությունները վերջինի եվրոպա-

կան դաշնակցությունն ու ողջ ՆԱՏՕ-ն: Այսօրվ, Ռուսաստան-Ուկրաինա հակամարտությունը վերաճեց ԱՄՆ-Ռուսաստան հակամարտության եւ փոխադրվեց ՆԱՏՕ-Ռուսաստան առձակասման հարթություն:

Մարտի 17-ին նախագահ Բայդենը հանկարծ «մարդաստղան» անվանեց Պուտինին, իսկ 19-ին Սոխակի սան խոսնակ **Ջեյմ Փակին** հայտարարեց. «ԱՄՆ նախագահը չի զղջում Պուտինին մարդաստղան անվանելու» համար: Նույն օրը, «Ազատություն» ռադիոկայանի վկայությամբ, Բայդենը մերժեց Պուտինի անհատաղ հանդիպելու առաջարկը: Մարտի 30-ին Ուկրաինական զինված ուժերի գլխավոր շտաբը Ռուսաստանին մեղադրեց զորավարությունների ղեկավարության վերաբերյալ Ուկրաինայի սահմաններին զորքեր կուսակցելու մեջ:

Ապրիլի 12-ին Մեծ յոթնյակի (G-7) երկրների՝ ԱՄՆ-ի, Բրիտանիայի, Ֆրանսիայի, Գերմանիայի, Եւրոպայի, Իտալիայի եւ Կանադայի արտգործնախարարները դաշնակցության Ուկրաինայի սահմանին եւ Ղրիմում ռուսական զորքեր սեղափոխելու դրսևորումները, կոչ անելով

Մոսկվային դադարեցնել սաղառնումները: Ապրիլի 14-ին, մինչ միջազգային լրատվամիջոցները սեղեկություններ էին տարածում Սեւ ծովում ռուսական ռազմանավերի, իսկ Ղրիմի մոսկվայում Ուկրաինական զորքերի զորավարությունների մասին, իսկ ԱՄՆ-ը դաշնակցություն էր Սեւ ծով ուղարկել երկու ռազմանավ, հանկարծ հայտարարվեց, որ ամերիկյան կողմը հետախույզ է կատարել եւ դա հաստատել է Թուրքիայի արտգործնախարարությունը:

Թուրք մեկնաբանները դա դաշնակցության խնդրո առարկա նավերը գերժամանակակից նավերով փոխարինելու Պենտագոնի մտադրությամբ, կամ էլ Բայդեն-Պուտին վերահաս հանդիպումով որեւէ չեզոք երկրում, օրինակ՝ Իսլանդիայում: Ըստ երեւոյթին իրատեսական է հանդիպման տարբերակը, չնայած Պուտինի ի լուր աշխարհի «մարդաստղան» հռչակմանը ԱՄՆ-ի նախագահի կողմից: Այլ կերպ Պուտինը զիջել է նախագահ Բայդենին, դրան նոր զիջումներ կից ենեւ՞ն, թե՞ ոչ, ցույց կտա առաջիկա հանդիպումը: Սակայն, անկախ դա արդյունքներից, դեռեւս 2014-ին

Ղրիմի գրավումով սկսած ռուս-ուկրաինական հակամարտությունը, որի ընթացքում զոհվել էր ավելի քան 13 հազար մարդ, ըստ երեւոյթին դեռ կծավալվի:

Ռուս-ուկրաինական հակամարտության սրման դաշնակցությունը Թուրքիան հայտնվել է երկու ֆարի՝ ԱՄՆ-ի եւ Ռուսաստանի արանում: Մանավանդ որ Երդողանը, ինչպես ապրիլի 14-ին հաղորդել է «Ամերիկայի ձայնը», Անկարա ժամանած Ուկրաինայի նախագահ Ջելենսկու հետ հանդիպմանը վերահաստատել է Ուկրաինայի տարածաշրջանի անբողջականությունն ու ինքնիշխանությունը՝ դաշնակցությունը դիտարկումը՝ ֆնարկելով վերջինի հետ Ուկրաինական նավատորմը թուրքական անօդաչու սարքերով համարելու հարցը:

Ռուսական կողմը կոչ տարախան սվեց Թուրքիային: Ապրիլի 12-ին ՌԴ արտգործնախարար **Սերգեյ Լավրովը** զգուցացրեց թուրքական կողմին զերծ մնալ Ուկրաինայի ռազմատեսչ սրամարտություններից սուր քաղաքացիական, իսկ 15-ին դաշնակցության հրաժարվել Ուկրաինական կողմին անօդաչու սարքեր սրամարտության գայթակությունից: Դրան ի դաշնակցության Անկարան հայտարարեց, որ ցանկության դեմքում կարող է այդ սարքերից սրամարտել նաև Ռուսաստանին: Խնդիրը սակայն սարքեր չեն, այլ «մարդաստղաններին զենք սրամարտելու» դաշնակցության Թուրքիային դաշնակցության հարված հասցնելու Ռուսաստանի սղառնալիքը, ինչի մասին ապրիլի 11-ին հայտնել էր h t t p s : / / h o w t o - news.info/rossiya- կայքը, ընդգծելով, որ այդ սեղեկությունը դեռ դաշնակցության չի հաստատվել: Համեմայն դեմքս, օրերս թուրք դիտարկումը «Halk TV»-ի էկրանից հայտարարել են, որ Թուրքիան է ամեն կերպ ջանում Արեւելյան Միջերկրականում լեզու գտնել ԵՄ-ի, իսկ Սեւ ծովում՝ ԱՄՆ-ի հետ:

Արտգաղթի նոր ավի՞թ, թե՞ ժամանակավոր արտգաղթ աշխատանք. ա՞յս է ողջ խնդիրը: Մեկամյա դադարից հետո Ռուսաստանը Հայաստանի ֆաղափացիների համար մեկ անսով բացել է օդային սահմանը: Որոշ փորձագետներ սահմանները բացվելուն ղեկ գահավաճային արտգաղթ են կանխատեսում, իսկ մյուսները դա համարում են ձեռնարկ փաղափակ սեղեկելու փորձ եւ խորհուրդ են տալիս լուր ուղտ չտարել:

«Մարդիկ տուն-տեղ են ծախել, որ տուն առնեն: Մնանք կործանվե՞նք, մի բառով փախչում ենք, փախչում ենք հուսահատությունից: Պատերազմից հետո երկրի իրավիճակը տեսնելով էլ ո՞ր մնանք, աղաքա չկա էստեղ, դե-

Լուրն ո՞րտ են դարձնում, թե՞...

դի կործանում ենք գնում»,- մեզ հետ զրույցում ասաց 42-ամյա **Սարգիսը**:

Ուղեւորահոսի աճին զուգահեռ կտրուկ թանկացել են նաև ավիատոստները, հասնելով 360 000 դրամի, մինչդեռ նախկինում գները սկսվում էին 85 000 դրամից: Սակայն արժեքից ոչ մեկը չի բողոքում, ասում են՝ փրկության համար դաշնակցություն անեն գնով վճարել:

«Օդային ճանադարհների բացման ավելի ցածր տղատուն էին արտգաղթ աշխատանքի մեկնողները: Համավարակի դաշնակցություն անցած տարվանից ցատու մնացել էին անգործ:

Սեզոնին գյուղի տղամարդկանց մեծ մասը գնում է, ընտանիքները մնում են գյուղում: Միայն թե չգիտեմք այս տարվա դրսի աշխատանքը ինչպես կլինի, ճնշեաաական վիճակն այնտեղ էլ լավ չէ: Արտգաղթ աշխատանքի մեկնողներին մեծ մասը գործատուների հետ դաշնակցություն անենք, մեկնելու տոսի գումարը գործատուին ինքն է վճարում»,- նույն է **Ա. Գրիգորյանը**:

Սեզ հետ զրույցում ճնշեաաազե **Ասոմ Մարգարյանն** ասաց, որ չնայած գործող իշխանությունների բազմաթիվ սխալներին, ձախողված ճնշեաաական իրավիճակին եւ երկրում ֆաղափ-

կան գործընթացներին՝ զանգվածային արտգաղթ չի լինի: Նրա կարծիքով, բոլոր մնան կանխատեսումները չափազանցված են եւ առաջ են մղվում ընդդիմադիր ուժերի կողմից՝ իրավիճակը սրելու համար:

Չանգվածային միգրացիայի վերաբերյալ մտադրություններն անհիմն են, թե՞ ոչ, խոսեցինք նաև ֆաղափազե, Կովկասի ինտեգրացիոն փորձագետ **Հրանտ Սիֆայեյանի** հետ:

«Հասարակության միջին խավերի ներկայացուցիչները կլինե երկիրը՝ ելնելով իրենց ֆաղափական հայացքներից, Արցախի հարցում հիասթափությունից,

բայց ամենաուսը կիտանան մնանք, ուրի ի վիճակի չեն իրենց աղաաիվել: Մտավախություն կա նաև, որ կարտաղթ թեմ բանակում ծառայությունից խուսափելու համար, իսկ դա վերաբերում է հասարակության բոլոր շերտերին»,-ասաց նա:

Այսօրվ, Հայաստանի արտգաղթի ճիտաններում չբողնելու համար իշխանությունները, ներկա թե գալիք, դեմ է համալիր աշխատանք սանեն եւ բարեփոխումներ իրականացնելու միջոցով ցույց տան, որ երկիրը դաշնակցության կա: Մարդիկ դեմ է իրենց դաշնակցական զգան:

«ՏՄՏԻՎ ԱՐԵՏԻՄՅԱՆ
ՀԳՄՏ կուլտուրայի ֆակուլտետ
3-րդ կուրս լրագրության բաժին

Հայաստան-Իսրայել-Թուրքիա. Թունավոր եռյակը

⇒ 1 «Արաբ Նյուզ»-ի մարտի 31-ի համարում Սեւեդյան Տոկայը գրում է. «Թուրքիայի կողմից Իսրայելի հետ դիվանագիտական հարաբերությունները փորձ միջանակ է ստանալու և մեծապես մեծացնելու, ինչպես նաև ԱՄՆ-ի նախագահ Ջո Բայդենի վարչակազմին գործընկերելու»:

Անկարան փորձել է Կապիտալի վարչակազմին բարեհաճությունը ապահովել այլ սարձաբաշխումներում եւ այլ ֆադախակա եւ ռազմական նախաձեռնություններ սկսելու միջոցով: Թուրքիայի կողմից ռուսական U-400 հիթոնների ձեռքբերումը եւ Եվրոպայի անվտանգության եւ համագործակցության կազմակերպության (ԵԱՀԿ) Մինսկի խմբի ձեռնարկը Երևանից համարժեց գործողությունները Կոլկատում նոր ֆադախակա կարգ ստեղծելու համար՝ գայրաբերել են Կապիտալին եւ սրել Եվրոպայի հետ այդ երկրի հարաբերությունները, քանի որ այդ գործողությունները համարվում էին ռուսական Կապիտալի սարձաբաշխումը: Այնուամենայնիվ, ներկայումս Անկարան միացել է Ուկրաինային՝ մասնակցելով ներքին ռուսական ուժերին Սեւեռյան սարձաբաշխում, մասնավորապես Դոնբասում եւ Դոնեցում:

ԱՄՆ-ն Եվրոպայում իր սեղակայված ուժերը բարձր մարտական դաստիարակությամբ փորձված է դրել, ստիպելով Ռուսաստանի հետ բախմանը: Թուրքիան ներգրավվել է այս զարգացող ճգնաժամի մեջ Բայդենի վարչակազմի աջակցությամբ վերականգնելու որդեգրված ՆԱՏՕ-ի անդամ ունեցած իր վարկը:

Վերջերս Թուրքիայի եւ Ուկրաինայի դաշինքի մասին եւ արժանի գործերի նախարարները ընդհանուր ֆորում ստեղծելու նպատակով խորհրդակցություններ են սկսել՝ հաշիվ առնելով վերահաս փոթորիկը: antiwar.com կայքի մարտի 26-ի հրատարակված մեջ Ռիկ Ռոզոֆը ասում է, որ այս խորհրդակցությունները նպատակ են հետադիմացում «միավորելու թուրք-ուկրաինական ինստիտուցիոնալ ջանքերը ՆԱՏՕ-ի համար Սեւեռյան ծրագրի ընդլայնմանը նպաստելու եւ այդ գործընթացի արդյունքում Ռուսաստանին սարձաբաշխող դուրս մղելու ուղղությամբ... Հանդիման ժամանակ թուրք դիվանագետը հաստատեց իր երկրի դաստիարակությունը մասնակցելու «Դոնբասի հարթակի» ստեղծմանը, որը կծառայի Ռուսիայի հետ նվաճելուն ուղղված միջազգային ջանքերի համախմբմանը»:

Ռուսաստանի արժանի գործերի նախարար Սերգեյ Լավրովը զգուսացրեց, որ Մոսկվան համադաստիարակ միջոցներ կծեռնարկի ի դաստիարակ այդ սարձաբաշխումներին: Արեւմտյան դիտողները արդեն նկատել են, որ Ռուսաստանը իր սանկտըրը սեղակայված է Ուկրաինայի հետ իր սահմաններ, միջոցներ նախագահ Վլադիմիր Պուտինի մամլո խոսնակ Ղանիսի Պեսկովը անթափուց ցինկությունը նշել է, որ ոչ ոք չի ստեղծել անհանգստանա, երբ Ռուսաստանը գորավարձություններ է իրականացնում իր սահմանների ներսում:

Այս զարգացումները ոչ միայն դաստիարակված հեռադաստիարակության դրսեւորում են, այլ ավելի շուտ՝ նախագուսուցում, եւ Անկարան դաստիարակված է այս հակամարտությունից օգուսներ ֆադել:

Երեւանում որոշ վերլուծաբաններ նախագուսուցում են, որ Ռուսաստանը, ինչպես Ղարաբաղյան դաստիարակված ժամանակ, կարող է մեկ անգամ եւս Թուրքիային որոշ զիջումներ անել Հայաստանի հաշիվին:

Մյուս ճակատում, Թուրքիան իր Կապիտալի «սեր-աստիություն» հարաբերություններ է կառուցում Իսրայելի հետ: Այս սեսակի ֆադախակա փոխգործակցությունը բնորոշ է հետադաստիարակված մյուս միջազգային հարաբերություններին: Մառը դաստիարակված ժամանակ ֆադախակա սահմանները սեղակում էին գաղափարաբանական հարաբերություններով: Խորհրդային կայսրության անկումից եւ

բազմաբեռն աշխարհի ի հայտ գալուց հետո գրեթե բոլոր գլխավոր ուժերը ստիպված էին միկրոկարգավորել իրենց արժանի ֆադախակա նպատակները, քանի որ միեւնույն ժամանակ ունեին հակառակ եւ համընկնող Կապիտալ, Թուրքիան սարձաբաշխ ի վեր եղել է միակ մուսուլմանական դաստիարակումը, որը դիվանագիտական հարաբերություններ է հաստատել Իսրայելի հետ եւ նրան համագործակցել են ընդհանուր հետադաստիարակում ներկայացնող Կապիտալներում:

Նախագահ Ռեջեփ Թայիփ Երդոհանի իսլամիստական ֆադախակա նպատակները գուզընթաց երկու երկրների հարաբերություններում սարձաբաշխություններ առաջացան: Մինչ Իսրայելը, Վաշինգտոնի ճնշմամբ, չեզոքացնում էր Պաղեստինում իր ֆադախակա նպատակները, Թուրքիան հայտնվել էր մեկուսացման մեջ, հակառակ «Արաբիանի համաձայնագրեր»-ը կնքելուց հետո, որով դիվանագիտական հարաբերություններ էին ստեղծվում Սաուդյան Արաբիայի, Միացյալ Արաբական Եմիրությունների եւ Բահրեյնի հետ:

Սակայն սարձաբաշխ Երդոհանին հաջողվել է հիմնադրել արաբական եւ մուսուլմանական աշխարհը՝ ձեռացնելով, թե սասարում է Պաղեստինյան խնդրի լուծմանը, Իսրայելի առաջնորդ Բենջամին Նեթանյահուին համեմատելով Հիթլերի հետ եւ հետ կանչելով Իսրայելում իր երկրի դեմոկրատիան, բայց Կապիտալը վերջինիս հետ առեւտրային հարաբերությունները եւ հասուկ համագործակցելով այդ երկրի հետադաստիարակ մարմինների հետ դաստիարակներին դեմ սկսվել են հավաքելու հարցում:

Իսրայելը Երդոհանին նույն կերպ չէր դաստիարակում, քանի որ Նեթանյահուին համոզված էր, որ Երդոհանի զայրույթի դրսեւորումները իր ֆադախակա բեմականացման մաս են կազմում: Նաեւ սա էր դաստիարակ, որ Իսրայելը չի ձանաչել Հայոց ցեղասպանությունը, քանի որ բեմի հետեւում վսանգի ենթարկելու Կապիտալը եւս ավելի Կապիտալ են թափված:

Երդոհանը խորապափանց ֆադախակա գործիչ է եւ գիտի, որ Վաշինգտոնի կողմից Մերձավոր Արեւելի ֆադախակա նպատակները իր ֆադախակա նպատակները քանի որ արժանաբար փոփոխություն դաստիարակ է արժանանա Իսրայելի հավանությունը: Այդ իսկ դաստիարակ մա դաստիարակ է Կապիտալը իր հարաբերությունները Իսրայելի հետ՝ դեմի Վաշինգտոն ձանաղարի հարթելու համար: Մարտի 31-ին «Արաբ Նյուզը» գրել է, որ «Թուրքիան կարող է արագացնել Իսրայելի հետ իր հարաբերությունների կարգավորումը մամուլում հայտնված հրատարակումներից հետո, որոնցում նշվում է, որ Բայդենը ապրիլի 24-ի գալիքի սարձաբաշխում 1915 թվականի հայկական ջարդերը որակելու է որդեգրել «ցեղասպանություն»: Թուրքիան հույս ունի այս հարցում կրկին Կապիտալ ԱՄՆ Կոնգրեսում իսրայելական լրբբիի աջակցությունը»:

Իսրայելի հետ Թուրքիայի բարեկամական հարաբերությունների վերականգնման ի դաստիարակ, Իսրայելը կարող է դաստիարակ Թուրքիայում գտնվող «Համաս» Կապիտալի առաջնորդների արժանույնը: «Համասը» վերահսկում է Գազայի հասվածը, որի հետ Իսրայելը լարված հարաբերությունների մեջ է:

Թուրքիան չափավորել է իր բեմական հեռադաստիարակումը Մերձավոր Արեւելում ԱՄՆ-ի եւս մեկ դաստիարակի՝ Եգիպտոսի հետ: Այդ երկու երկրների միջուկ հարաբերությունները փչացան այն բանից հետո, երբ Արդել Ֆաթթահ ալ-Սիսի սադախակ Մոհամեդ Մուրսիի իսլամիստական կառավարությունը, որը վայելում էր Երդոհանի աջակցությունը: Այն երկար սարձաբաշխ ընթացում, երբ Կապիտալ եւ Անկարան բնականոն դիվանագիտական հարաբերությունների մեջ էին, Թուրքիան Եգիպտոսը վերածել էր հակաիսլամական ֆարոզությունների լրբբիի՝ սանձնելով մի Կապիտալի հրատարակությունների, լրասվական գործակալությունների եւ ակադեմիական կենտրոնների հովանավորությունը: Ալ-Սիսիի հետ Երդոհանի սկանդալային դաստիարակից հետո Կապիտալը, հեռուստաուսներ եւ գիտական հրատարակումներ անդադարձել են Հայոց ցեղասպանությունը եւ հարցը նույնիսկ ներառվել է Եգիպտական խորհրդարանի օրակարգում: Իսրայելը անհարգալից վերաբերում էր ցուցաբերել Հայաստանի նկատմամբ: Զմայած ակադեմիական ցզանակներից եւ Քնեսեթի կողմից Հայոց ցեղասպանությունը ձանաչելու կոչերին՝ կառավարությունը ոչ մի գործողություն չի ձեռնարկել այդ ուղղությամբ: Նույնիսկ բախվելով նման դիրորոշման հետ եւ հաշիվ առնելով Իսրայելի եւ Արդեւանի սեր հարաբերությունները՝ Երեւանը, առանց փոխադարձ որեւէ ֆայլի ակնկալի՝ ֆամլձանակա ֆայլ կասարեց բացելով իր դեմոկրատիանը Իսրայելին:

Այդ ֆայլը որեւէ օգսակար նպատակի չձանաչեց: Միայն գայրաբերցեց Հայաստանի արաբական եւ իրանական հարեւաններին: Իսրայելի ակտիվ մասնակցությամբ Ղարաբաղյան դաստիարակը սանուկ սալուց հետո արձագանքելով Հայաստանի կողմից իր դեմոկրատիան հետ կանչելուն եւ իսրայելահայերի ցույցերին առնչվող հարցերին, Իսրայելի դաստիարակ եւ ոչ դաստիարակ ցզանակները բացահայտեցում էին, որ Իսրայելը հետադաստիարակ է իր սեփական Կապիտալը, եւ որ իրենց համար հետադաստիարակ չէ, որ նաեւ Իսրայելի եւ Թուրքիայի անօդաչու սարձաբաշխում գոհվել է 5000 հայ երիտասարդ:

Իսրայելի կողմից Արդեւանին անօդաչու սարձաբաշխ վաճառելը իրադեւ ծառայեց այդ երկրի Կապիտալին, քանի որ արդյունքում Իսրայելը կարողացավ ընդլայնել իր դիտարկման հնարավորությունները Արդեւանի գիտնված ուժերի կողմից նոր գրավված սարձաբաշխում: Եվ սա ի լրումն այն նախադրարների, որ վասակել էր հայի արյունը հեղելու դաստիարակումը:

Դեմի Իրանի սահմանի վերջերս ընդլայնված մուսուլման սկզբ էր Իսրայելին՝ Թուրքիայի կողմից, որը դաստիարակ էր վարում Հայաստանի դեմ: Ղարաբաղյան դաստիարակը այն մի ֆանի թաստարեմերից էր, որեղ համընկել էին հանգակից դարձած Թուրքիայի եւ Իսրայելի Կապիտալը:

Հաշիվ առնելով դաստիարակի արյունալի ելը՝ դեմիար է հասկանալ այն հեզանակա գնծությունը, որը դրսեւորեց Իրանի արժանի գործերի նախարարը Արդեւանի նախագահ Իլհամ Ալիեւին Կոնրակալը իր սարձաբաշխում անբողակա նպատակները վերականգնելու համար: Իրանի վարչակարգը անուստե սեղակ է, որ ի լրումն լրեստան հնարակարությունների՝ Արդեւանը Իսրայելին սրամարդել է ռազմական օդանավակալանի ենթակառուցվածներ, որդեգրել վերջինս օգսագործի դրան Իրանի միջուկային օբյեկտների վրա հարձակում գործելու ժամանակ:

Թուրքիան սղառնում է Հայաստանի գոյությունը: Այդ երկրի արժանի ֆադախակա նպատակները հիմնադրելով օսմանյան սարձաբաշխում ծավալադաստիարակում է: Երդոհանը հմտրեւ իրականացրել է այդ ֆադախակա նպատակները իր ուղեւոր իր լասարանի համադաստիարակները միջոցով:

Երբ Երդոհանի խոսակողը ուղղված է իսլամական երկրներին, նա ֆադախակա իսլամի չեմոլոնում է: Երբ այդ նույն խոսակողը ուղղվում է Արեւմուսին, նա դաստիարակ է արեւմտյան ժողովրդավարական արժեքների չեմոլոնը:

Գայա Կինդեւսրուսի եւ Ռեմի Դեմիլի կողմից «Ռազմավարության գնահատման» մեջ սեղ գսած հետազոտությունը նշում է. «Սիրիայի եւ Իրաքի հյուսիսում Թուրքիայի գործողությունները ցույց են տալիս, որ մինչ Անկարան դիտում է թե գործնականում հարգում է սկսյալ երկրների սարձաբաշխում սահմանները, այն խախտում է սահմանի նշանակալի կետերում դրանց ինֆինիտությունը»:

Թուրքիան Հայաստանի սահմանների մոտ է եւ վերջին ամիսներին իր ուժերը կենտրոնացրել է ոչ միայն Հայաստանի հետ իր սահմանների վրա, այլեւ Նախիջեւանում, որը Արդեւանի կողմից կառավարվող էսկալ է: Թուրքական ուժերը Հայաստանին չափազանց մոտ են հանգիս լինելու համար:

Տարեկան իր վեր Թուրքիան եւ Արդեւանը շուտ ռազմական գորակարձություններ են իրականացրել Հայաստանի սահմանին: Այս գորակարձություններին նպատակը կարող էր գուս Հայաստանին սոսրացնել լինել, սակայն Մոսկվայի՝ Հայաստանի ռազմավարական դաստիարակ լրությունը, խնդրին ավելի արեւակալի երանգ է հաղորդում:

Եթե Թուրքիան կարող է խախտել իր հարեւանների սահմանները եւ անդախտ մնալ, ոչինչ նրան չի կանգնեցնի կրկին Հայաստանի դեմ դուրս գալ: Վերջիվերջ Երդոհանը ոչնչով չի սարձաբաշխում իր իթթիհաս նախնիներից: Եթե մի անբողջ ժողովուրդ աշխարհից զնջելը, դաստիարակ հողը խլելը եւ աշխարհի կողմից անդախտ մնալը նրանց համար սովորական մի բան էր, աղա ի՞նչն է խանգարում Երդոհանին նույն կերպ վարվել:

Հայաստանը, Իսրայելն ու Թուրքիան բավականին թունավոր եռյակ են կազմում: Նրանց փոխհարաբերությունների վրա մեծապես ազդում են ԱՄՆ-ն, Ռուսաստանը եւ Իրանը: Մի կողմից Թուրքիայի եւ Իսրայելի միջուկ բարեկամական հարաբերությունները, մյուս կողմից նշված երեք երկրների միջուկ բարձրացում են թունավորման մակարդակը: Որքան էլ գարնանալի է, այդ երկու խմբի երկրների միջուկ լարված հարաբերությունները կարող են նաեւ նվազեցնել դրանց թունավոր ուժը:

ՏԱԹԵՎԻԿ ՍՈՐՈՅԱԼ

ԵՊՏ գիտական խորհրդի նախկին անդամ (2018-2020 թթ), ԵՊՏ Երջանավարս

Այն, ինչ այսօր կատարվում է Երևանի ղեկավարող համալսարանում, համահունչ է այն ամենին, ինչ կատարվում է ԵՊՏ-ից դուրս ամբողջ երկրում կառավարելի ֆառս, որը կործանում է ղեկավարության հիմքում դրված յուրաքանչյուր ինստիտուտ եւ արժեք:

Պատերազմի աղետալի արդյունքների լույսի ներքո դժվար է ուսանողությունը հրավիրել այլ թեմաների վրա, որոնք թեև իրադրություն էական են, սակայն ամբողջի մեջ ստորադասվում են համազգային ողբերգությանը: Այդուհանդերձ, որդես համալսարանական չեն կարող անհարբեր լինել ԵՊՏ-ի դեմ ուղղված հերթական արժանազանի

մալսարանի ղեկավարման շուրջ կրեք չհանդարսվեցին, քանի որ առջեւում նոր ղեկսորի ընտրության հարցն է: Գործող օրենքը ղեկսորի թեկնածուի առաջադրման համար դառնալով է բավական բարձր չափորոշիչներ, որոնց բավարարող անձանց շքանշան իջեցնողները, փաստորեն, հավասարիմ կարգեր չունին: Մյուս կողմից՝ ղեկսոր ղեկս է ընտրվի հոգաբարձուների խորհրդի կողմից, որոնց ընդամենը 50%-ն է ներկայացված կառավարության կողմից, ուստի առկա է նաեւ խորհրդում ձայների մեծամասնություն ամպահովելու հարցը:

Խնդիրը լուծելու համար կրթության ոլորտի ֆաղափականությունը մշակող դասախանասունները կրկին դիմել են օրենքները սեփական փնտհառույթին հարմարեցնելու

ԵՊՏ, թե՞ ղեկսոր

հանդեպ: Համալսարանին հայտարարված դատերազմը սկսվեց դեռ «մինչեղեղափոխական» ժամանակներում եւ դժբախտաբար շարունակվում է առ այսօր:

2018 թվականի մարտ ամսին բուհական ինքնավարության խնդիրները փնտհառույթով (իսկ իրականում՝ հեղափոխական սրամադրություններ բորբոքելու մտադրությամբ) ԵՊՏ էին ժամանել աղապա ԿԳՄՍ նախարար Արայիկ Հարությունյանը, փոխնախարարը եւ ներկա ֆաղափական աղապարեզի այլ գործիչներ, որոնք ամբողջից իբր մտադրված կերպով հայտարարում էին, թե բուհերի վերաբերյալ օրենսդրությունը եւ մշակվող նախագծերը աղետալի են, քանի որ ուսումնական հաստատություններին կախվածության մեջ են դնում օրվա իջեցնողներին: Աղապա իջեցնողների թիվակիցները այն հանդուհունին էին արհապայտում, որ անհրաժեշտ է մվազագույնի հասցնել կառավարության մասնակցությունը համալսարանների կառավարմանը, որդեսզի վերջիններս որեւէ ֆաղափական ղեկավարի «դուրյանը» չդառնան (մեքերումը, ցավով, բառացի է):

փորձված մեթոդին: Այն նույն մարդիկ, որ նախկինում բարձրաձայնում էին բուհական ինքնավարությունը երաշխավորելու անհրաժեշտության մասին, ընդունել են մի օրենք, որով ոչ միայն չեն մվազեցրել հանրային բուհերի կառավարման խորհուրդներում կառավարության կողմից ներկայացվող մասնակիցների ֆանակը, այլեւ սահմանել են, որ համալսարանի ղեկսորը այլևս ոչ թե ընտրվելու է համալսարանականների կողմից, այլ ըստ էության մշակվելու է իրազոր մարմնի՝ ԿԳՄՍ նախարարի կողմից: Ավելին՝ նոր օրենքով էադես մեղմացվել են ղեկսորին ներկայացվող չափորոշիչ դառնալները:

Նոր օրենքի այս «կարգավորումները» ուժի մեջ են մտնելու 2022 թվականի սեդեսմբերի 1-ից, ուստի կառավարության խնդիրն է ձգձգել ԵՊՏ ղեկսորի ընտրությունը մինչեւ այդ ժամկետը: Այդ նդապակով այս օրերին ԵՊՏ հոգաբարձուների խորհրդում կառավարության կողմից ներկայացված 16 անդամներից 15-ը ներկայացրել են հրաժարականի դիմում, որդեսզի սաղալեն հոգաբարձուների խորհրդի հեսազա գործունեությունը, ավելի կոնկրետ՝ կանխեն խորհրդի կողմից նոր ղեկսորի ընտրությունը: Եթե հոգաբարձուների խորհրդի կազմը լի էս մեկ անդամ, ինչին ակնհայտորեն ձգսում է կառավարությունը, աղախորհրդում այլևս անհնար կլինի աղախովել փորում, եւ ղեկսոր ունենալու տեսլականը կրկին կմնա անորոշ:

Իրողություններն ու իրադարձությունները համալսարանականների համար ցավալի են երեւոյթների դիտարկման մակարդակում եւ ոչ երբեք անձանց: Բազում խնդիրներ եւ ծադրեր մնացել են օդում կախված՝ ընտրված ղեկսորի բացակայության դառնալով: Երեւանի դեսական համալսարանը, որ դես է այս դժվարին ժամանակներում դառնար երկրի շարժիչ ուժերից մեկը, աղետն երեք տարի չունի զարգացման ռազմավարություն եւ աղազային միտված որեւէ ծրագիր, որը ոչ միայն չի արթնացնում ազգային վերածննդի հոյսը, այլեւ խաթարում է համալսարանի՝ առանց այն էլ խարխուլ կրթական եւ գիտական մթնոլորտը:

Ավտո կայաններ՝ գլխացավանք

ԳԵՎՈՐԳ ՄՈՂՐՈՎՅԱԼ

Հայաստանում մայրաֆաղափային կյանքը լեցուն է տարատեսակ խնդիրներով: Դրանցից շատերը ասիճանաբար լուծվում են, որոշների լուծման համար երկար ժամանակ է հարկավոր, կան հարցեր էլ, որոնց լուծման մախաղայլները դեռ չկան: Երեւանի լրջագույն խնդիրներից մեկը բավարար թվով ավտոկայանատեղիների բացակայությունն է: Մասնավորադես վարարողների համար սա անչափ կարելոր հարց է, որը առկա է տարիներ շարունակ: Այս խնդիրը գնալով ավելի ակներեւ է դառնում, քանզի ֆաղափուն

«Ես ամեն առավոտ առնչվում եմ այս խնդրին, քանզի ոմանք համալսարան են գալիս սեփական ավտոմեքնայով: Ինչքան էլ շուտ գամ համալսարան, միեւնույն է՝ ավտո կայանելու հարցում շատ եմ դժվարանում: Կայանատեղի գտնելը շատ հոգնեցուցիչ եւ նյարդայնացնող գործընթաց է: Համալսարանական ավտոկայանատեղին չի բավականացնում մեզ, իսկ վճարովի կայանատեղիները հաշված ռոդեների ընթացում ծանրաբեռնվում են»,- նեցց 23-ամյա ուսանող Գուրգենը:

«Շատ հաճախ կենտրոն են գնում առանց ավտոմեքնայի, երթուղային տափով, որդեսզի չընկնեն ազատ ավտոկայանատեղի փնտհելու գլխացավանք»

շատանում են ավտոմեքնաները: Երեւանյան փողոցները շրջադասված են ավտոմեքնաներով: Շատ դեղերում էլ ոմանք իրենց ավտոմեքնաները անգամ կայանում են հենց մայթին, ազատ տեղ չգտնելու դառնալով: Զիչ չեն նաեւ դեղեր, երբ օրինազանց վարարողները ավտոմեքնան կայանում են հեժոտների անցումների վրա: Այդուհետք խանգարվում է բնականոն երթելությունը, տիրում է իրարանցում:

Երեկոյան ժամերին մայրաֆաղափ կենտրոնում ազատ կայանատեղի կարող ես գտնել միայն երկարատեւ որոմուններից հետո: Այդ դեղում օրդ կարող ես ստացված համարել:

Այս դառնալով է, որ շատ ու շատ մարդիկ խուսափում են ֆաղափուն երթելությունը եւ անգամ ավտոմեքնա ունենալով, հասարակական տրանսպորտից են օգսվում:

Ավտոմեքնան կայանելու ժամանակ հաճախակի գրանցվում են ավտոդատարներ, որոնցից վնասվում են անմեղ անցորդներ, դառնալով ավելորդ խցանումներ: Խցանումներ են առաջացնում նաեւ այն վարարողները, որոնք փորձում են կատարողական հնարներով ավտոմեքնան կայանել դժվարությամբ գտած վայրում, իսկ այդ ընթացում վերջինիս սիդված են լինում սղատել այլ մեքնաներ, իրենց հեսազա ընթացքը շարունակելու համար:

Խնդիրը այժմեական է նաեւ ուսանողության շրջանում: Այն ուսանողներից, որոնք համալսարան են հաճախում ավտոմեքնայով, ժամեր են դառնալով մաղաքանցվում ազատ կայանատեղի գտնելու համար, այդ դառնալով էլ համալսարանների մոտակայքում ստեղծվում է ֆառսային վիճակ:

Ի վերջո ֆաղափային իջեցնողները դես է կարելությունը տան եւ ուշադրություն դարձնեն օր-օրի աղազնացող այս խնդրին, ինչը տարիներ հետո կարող է էլ ավելի լուրջ դատարաս դառնալ համաֆաղափացիների համար:

ՏՊՏ, լրագրության 3-րդ կուրս

ՀՀ Տավուշի մարզի Բաղանիս համայնքի համայնքադես Նարեկ Սահակյանը իր ֆեյսբուքյան էջում հայտարարություն էր տարածել:

«Հարգելի համադրուղացիներ, տեղեկացնում եմ, որ ս/թ աղաղիլի հինգից գյուղի հարակից համայնքային ենթակայության, եւ ոչ միայն խոտարները դրվում են դաղաղանության տակ, ուստի խնդրում եմ անատուններին հեռու դաղել վերը նեված վայրերից»:

Անձամբ խոսեցի համայնքադեսի հետ:

«Նախ նեմ, որ հայտարարությունս սահմանազամանմասին չի: Ուղաղակի խոտար եմ

Բաղանիս համայնքի խոտարները դրվում են դաղաղանության տակ...

անում, որ գյուղացիները հուլիսին հունձ կազմակերդեն անատունների ձմեռվա կերի համար»,- ասաց նա:

Իմ այն հարցին, թե աղաղիլի խոտարներում անատուններին արածեցնելու վտանգ կա, նա դատասխանեց.

«1990 թվականից մեզ համար սովորական բան է դարձել սահման կամ վտանգավորություն եւ այլն, եւ այլն: Կներեք իրարկե, բայց խուճաղը ավելի շատ թերթներ են տարածում եւ երե-

ւաններում համակարգչի դիմացը նսած հողվածներ գրող լրագրողները, մեղմ ասած, հաճելի չի»,- ասաց Նարեկ Սահակյանը

Հարցին, թե վերջին ամիսներին Բաղանիս գյուղում սահմանային որեւէ անկարգություն կամ միջաղետեր գրանցվել են:

Համայնքադեսը դատասխանեց կտրուկ՝ ոչ:

ՏՊՏ Լրագրության բաժնի 3-րդ կուրսի ուսանողուդի՝ ԳՈՏԱՐ ԳԵՏՐՈՍՅԱՆ

ԳԵՎՈՐԳ ԳՅՈՒԼՈՒՄՅԱՆ

«Մարդ-գլուխգործոց». թուրք լուրջաբանի անդրադարձը մեծ լեզվաբան Ջակոբ Մարթայանին

Թուրքիայի դասնության մեջ իր անունը ոսկե տառերով է գրել հայագրի լեզվաբան Ջակոբ Մարթայանը, այն մարդը, որը ժամանակակից թուրքական այբուբենի հեղինակն է, ինչպես նաև Թուրքիայի Հանրապետության հիմնադիր Մուսաֆա Զեմալի «Աթաթուրք» մեկանվան հեղինակը: Վերջինս էլ իր հերթին Մարթայանին անվանել էր Դիլաչար (Dilacar)՝ լեզու բացող, լեզվի բանալի: Վերջերս թուրք լուրջաբան, ֆաղափագեթ Աֆալընը Ջուլմեյթը թուրքական «Aydinlik» դարբերականում անդրադարձել էր Ջակոբ Մարթայանին՝ «Ջակոբ Դիլաչար. մարդ-գլուխգործոց» խորագրով հոդվածով: Հոդվածը մասնակի թարգմանությամբ ներկայացրել է Ermenihaber.am թուրքագիտական կայքը:

«Թուրք հեղինակը գրում է, որ Ջակոբ Մարթայանը եղել է թուրքական լեզվագիտական ընկերության առաջին ֆարսուդարը, հայերենից ել թուրքերենից բացի սիրադասել է անգլերեն, հունարեն, իտալերեն, լատիներեն, գերմաներեն, ռուսերեն եւ բուլղարերեն լեզուներին: 1934թ., երբ Թուրքիայում ընդունվում էր ազգանվան մասին

օրենքը, Թուրքիայի Հանրապետության հիմնադիր Աթաթուրքի առաջարկով Ջակոբ Մարթայանը ստանում է «Դիլաչար» ազգանունը եւ հետագայում իր աշխատությունները ստորագրում որդես «A. Dilacar»,- գրում է Ermenihaber.am-ը՝ հղում անելով «Aydinlik»-ին:

Իր հոդվածում թուրք լուրջաբանը ավստոսամ է հայտնում, որ թուրքերը մոռացության են մատնել իրենց այդքան մեծ ծառայությունը մատուցած մարդուն:

«Ափսոս որ բավականաչափ չենք ճանաչում թուրքերենի մանրանկարիչներից Ջակոբ Դիլաչարին, որ նվեր է թուրքական մշակույթին: Օրինակ՝ նա է առաջինը, որ Մուսաֆա Զեմալին առաջարկել է ընդունել «Աթաթուրք» ազգանունը»:

Աֆալընը մանրամասն դասնում է Աթաթուրքի ու Մարթայանի առաջին՝ Դամասկոսում սեղի ունեցած հանդիպմանը՝ ընդգծելով միաժամանակ, որ Դիլաչարն առաջին աշխարհամարտի ժամանակ մատուցած ծառայությունների համար դարգուցվել է: Նա նույն է նաև, որ Մարթայանը

գերմանացի սղաններին թուրքերեն է սովորեցրել:

«Աֆալընը հայտնում է, որ Ջակոբին իրենց հետևում է այն փաստը, որ Մուսաֆա Զեմալի մոտ իրեն որդես «լրես» են ներկայացնում: Իսկ իրեն մեղադրելու դատարանը լինում է այն, որ Ջակոբը մի բանասերկյալ անգլիացի սղանի հետ անգլերենով է խոսում: Մարթայանին Մուսաֆա Զեմալը հարցնում է, թե ինչու չի փախչել մյուս սղանների նման, նա դասասխանել է. «Եթե ես չփախա կովկասյան ճակատից, ուրեմն Դամասկոսի փողոցներից էլ չէի փախչի»:

ըր: «Մարթայանն այնքան խորն էր սիրադասում թուրքերենին, որ մեզանից շատերը չեն կարող ընկալել»,- եզրակացրել է թուրք լուրջաբանը:

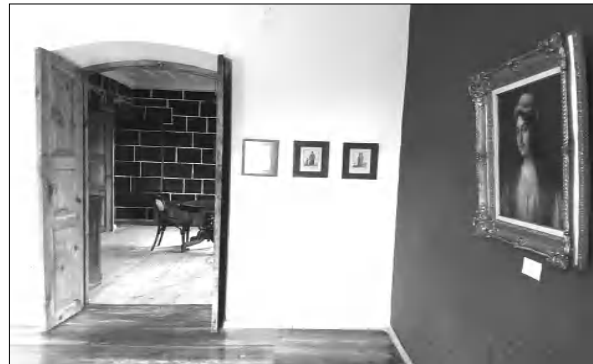
Իդեո, լուրջաբանը մեծ բացթողում է համարում այն փաստը, որ մինչև օրս Սամբուլում կամ Անկարայում չի սեղանակրվել Ջակոբ Դիլաչարի արձանը՝ հաշվի առնելով նրա ունեցած ծանրակեղծ դերը եւ ներդրումը Թուրքիայի մշակութային կյանքում:

Ի դեպ, Ջակոբ Մարթայանի վերաբերյալ կա հետաքրքիր պատմություն: Հայտնի է, որ Մուսաֆա Զեմալը սիրում էր գիտել այն կերպարներին ու կիսամերկ երգչուհիներին: Նման մի երեկոյի Զեմալը Ջակոբ Մարթայանին առաջարկում է հայկական մի երգ երգել: Եվ հայ լեզվաբանը հանդիսավոր երգում է Անդրանիկին նվիրված «Իբրեւ արծիվ սավառնում ես լեռ ու ժայռ» հայտնի երգը: Զեմալի դեմքը մռայլվում է, սակայն ոչինչ չի ասում: Թուրքերը հարգում են իրենց հաղթողներին...

«Հայուհի» թանգարանային ցուցադրություն Գյումրիում

ԳԵՂԱՄ ՄԿՐՏՅԱՆ

Հայ կնոջ կերպարը ներկայացնող, օրերս բացված այս թանգարանային ցուցադրությունը, որի ցուցադրած նյութով ու բովանդակությամբ: Այն ներառում է 16-19-րդ դարերի հազվագյուտ բնօրինակ եվրոպական փորագրանկարներ, գեղանկարներ, փոսային բացիկներ՝ հայուհիների թանգարաններով:

Ինչպես նույն է այս հիրավի ուսագրավ նախաձեռնության հեղինակը՝ «Գյումրի-20/25» բարեգործական հիմնադրամի համահիմնադիր, թանգարանի գիտությունների դոկտոր **Հայկ Դեմոյանը**, օտար ճանապարհորդները հնուց անցի մեծ հիացմունքով են խոսել հայուհիների գեղեցկության մասին: Բազմաթիվ օտար փորագրանկարիչներ, գեղանկարիչներ ու լուսանկարիչներ թանգարան են հայուհիների գեղեցկությունը: Անվանի գիտնականը արհեստը արհեստաբանների արհեստը իր արտերկրյա ուղեւորությունների ժամանակ, սարքեր ածուրդներից ձեռք է բերել հանդիպած գործերը եւ իր այդ հավաքածուից ներկայացրել այստեղ:

Ոչ թանգարանային ուսագրավ հանգամանք է նաև ցուցադրության ընթացքում վայրը: Այն Գյումրու թանգարանի միջուկի՝ «Կուսմայրի» թանգարանի արհեստանոցում է, որտեղ 19-րդ դարից ժամանակակից արհեստները մեկն է՝ անգուգական Միքայել Մկրտչյանի եւ Գայյա Նովենցի հիշատակով շինված, «Մեր մանկության սանգոն» կինոնկարից հայտնի «Վարդուհի տունը»... Իհարկե՝ այժմ նոր կյանք ստացած:

Որդես ֆաղափում հիշյալ հիմնադրամի իրագործելի մի քանի ծրագրերից մեկը, Տեղյան-25 հասցեում զգնվող արդեն թանգարանային այս օջախը լինելու է յուրաքանչյուր թանգարանային ցուցադրության, այստեղ գործելու է

նաև գրախանութ, այցելուները հնարավորություն կունենան հյուրընկալվելու պլեխասնորդային վերականգնված միջավայրում, ծանոթանալու սիրված ֆիլմի նկարահանման դրվագներին ու Միքայել Մկրտչյանի մասնակցությամբ կինոնկարների թանգարանին: Այս ցուցադրությունն էլ մշակական է եւ բաց է լինելու արհեստաբաններին:

Կազմակերպիչներն իրենց շնորհակալությունն են հայտնել Լուս Անգլիկոսի Արարատ-Եսփիջյան թանգարանին՝ ցուցանմունքների ձեռքբերման հարցում աջակցության, ինչպես նաև հիմնադրամի բարեկամներին, որոնք օգնել են այս եւ մյուս նախագծերի իրականացման սկզբնական փուլում:

«Հիսուս Զրիստոսի Սուրբ Գերեզմանը. հավերժական հակասություն»

Մարտի 24-ին գերմանական «Արեւ» հեռատեսիլը ցուցադրել է «Հիսուս Զրիստոսի Սուրբ Գերեզմանը. հավերժական հակասություն» վավերագրական կինոնկարը: Երուսաղեմի Սուրբ Գերեզմանի եկեղեցին փրսոնության ամենասուրբ վայրերից է: Ֆիլմը հանդիսատեսին սանում է սաճարի եմապեմեն ու դեղի այն մարդիկ, որոնք աղոթում են այնտեղ եւ ուն համար Աստուծոն տունը դարձել է իրենց տունը: Այստեղ աղոթում եւ աղոթում են վեց փրսոնական դավանանքի ներկայացուցիչներ՝ հույն ուղղափառներ, կաթոլիկներ, հայեր, դոկտրիններ, սիրիացի ուղղափառներ եւ եթովպացիներ: Սրանց համակցությունը ենթակա է հաստատուն կանոնների՝ աղոթքի սարքեր ժամերի եւ եկեղեցու սարածքի բաժանման վերաբերյալ: Մ. թ. 335 թ. սրբացված սաճարի հիմնական գործողության հանձնառությունը երկու մահմեդական ընտանիքների մեմաւորում է: Մեկը թահադանում է հին բանալին, մյուսը բացում է դարձաբաց: Սուրբ Գերեզմանի եկեղեցում միշտ կան հակասություններ սարքեր կրոնական համայնքների միջոց: Խոսքը յուրաքանչյուր ֆառակուսի մեծի մասին է, որի շուրջ ֆահանգներն ու վանականները երբեմն նույնիսկ բռնակցված են բախումներ են ունենում: Վավերագրության գլխավոր հերոսներից մեկը հայ ֆահանգ հայր Սամուելն է: Նա եկեղեցին նկարագրում է որդես իր տունը, որը թեթ է «դաստիարակ» հարեւան հույն ուղղափառ համայնքից: Ֆիլմի մյուս հերոսները դոկտրին ֆահանգ Անտոնիոսը եւ եթովպացի հայր Սիոնն են: Վեճերն անդադրում են, հակասություն դոկտրինների եւ եթովպացիների միջոց: Նկարահանումների ընթացքում իսրայելական ոստիկանությունը եւ ռեժիսոր Անաս Թելն ու նրա թիմը, ստանձնել են փրսոնայաների եւ մահմեդականների անվստահության ու Իսրայելի թեոսության միջոց փխրում ստուսու փոյի թահադանման թանգարանային ցուցադրությունը:

Das Heilige Grab Jesu Christi - Ein ewiger Streit

ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ

«Եթե բեմադրիչն ապրում է իր ժողովրդի խնդիրներով՝ նրա ֆիլմը կլինի ազգային»

ՍՎԵՏԼԱՆԱ
ԳՈՒԼՅԱՆ

Շաս երջանիկ մի or էր՝ երկար սարիներ լրագրող աշխատելուց հետո ինձ վերջապես հաջողվեց ձայնագրիչ գնել: Անցյալում մնացին գրուցակցին սվածս հարցերի դասասխատները գրի առնելու սանջալից ջանքերը: Դա միտ էր ստացվում: Շաս դժվար էր դրանց ձգարիտ տասասխատները հիշելը: Վերջապես ես կաշխատեմ լիարժեք լրագրողի դեր: Թանկարժեք ձեռքբերումով ես մտա Կինոյի տուն, որտեղ խորհրդակցություն էր ընթանում: Առաջին անգամ ինձ մոտեցավ Յենիկ Մայյանը, բնականաբար խոսեց կինոյի խնդիրների մասին: Ես հիշեցի իմ թանկարժեք գնումի մասին եւ առաջարկեցի Յենիկ Սուրենյանիչին ինձ հարցազրույց տալ: Նա ուրախությամբ համաձայնեց: Այլեւս չգնացիմ խորհրդակցության եւ ինչ-որ սեմյակում տեղավորվելով՝ սկսեցիմ գրույցը: Բնականաբար, նախադասարանս հարցեր չունեի (սովորաբար այսօրվա հանդիպումներին շատ մանրակրկիտ դասարանս էի, եւ գալիս էի մանրամասն մտածված հարցերով), ուստի հարցերն առաջանում էին զրույցի ընթացքում:

հայտնի: Եվ այդ թատրոնում ես միաժամանակ եղել եմ եւ հանդիսատես, եւ մասնակից: Կարծում եմ, դա էլ եղել է իմ գլխավոր իմաստը: Թելավի, Թիֆլիս, Երևան՝ աշխարհի ամենաիրադարձական թատրոնը:

-Ինչ եք կարծում, ո՞րն է ազգային կինոն:
-Ինձ համար ծիծաղելի են որոշ բեմադրիչների՝ ազգային կինո ստեղծելու ջանքերը: Եթե բեմադրիչն ապրում է իր ժողովրդի խնդիրով, հոգսերով, խնդիրներով՝ նրա ֆիլմը կլինի ազգային: Իսկ ազգային առանձնահատկություններն ուսումնասիրելով եւ «ուղեղի լարումով» այս կամ այն ֆիլմը որդես ազգային նկարելու բոլոր բացառիկ ջանքերն իզուր են լինելու: Այդպիսի ֆիլմի կեղծիքն անմիջապես աչքի կընկնի: Իրական ազգային բեմադրիչի ստեղծագործությունը միտ անկեղծ է: Որքան էլ ջանամ որեւէ մեկին նմանվել՝ միեւնույն է, չեմ նմանվի: Իմ մեջ լինի ամբողջ Մասեմադարանի շունը, Գառնիի եւ Գեղարդի գեղեցկությունը, Սարգսյանի սիվեռությունը: Յենիկ այդ ամենն ինձ թեթ է դարձնի ազգային բեմադրիչ: Ազգայինը միտ ներկա է այնտեղ, որտեղ անկեղծություն կա:

-Արդյո՞ք դա նշանակում է, որ դուք երբեք ֆիլմ չեք նկարի, առանց, հաղանախի կյանքից:

-Գուցե՞ այդ: Չմայած ասացի «այո» ու մտածեցի՝ իսկ չե՞մ ուզեմ, օրինակ, Գոյալի մասին ֆիլմ նկարել: Անհասի կյանքի մասին: Սակայն նույնիսկ այս դարազայում ես իմ եւ Գոյալի միջեւ ընդհանուր, իրար մեծերմացնող հասկանալից թեթ է տեսնել: Եվ չեմ կարծում՝ դա կլինի իսկական ֆիլմ : Դա կլինի հայկական ֆիլմ:

-Ինձ թվում է՝ ձեր «ամենահայկական» ֆիլմը «Նահապետեսն» է:

-Ցեղասպանությունը վերադարձնում է ազգի ողբերգությունը միտ ներկա է եղել հայ արվեստում: Բայց այդ թեման միտ չէ հեռու ճանապարհ բացել իր համար: Այսօր այն բաց ֆնտարկվում է մամուլում, հեռուստատեսությունում, առհասարակ մեկուկույթում: 70-ականներին դրա վրա առհասարակ արգելք էր դրված: «Նահապետեսն» ճանապարհը երկար եւ ծանր էր: Որքան էլ սարսիմակ է, Ցեղասպանության մասին ֆիլմ նկարելու անհրաժեշտության հարցը բարձրացված էր թեթական մակարդակով: Դրանով անձամբ հեթափրված էր Հայաստանի Կոմկուսի Կենտկոմի առաջին ֆարսուղար Կարեն Դեմիրճյանը: Նա կարծում էր, որ հասել է դրա մասին բացե՞րբաց, ամբողջ ուժով խոսելու ժամանակը: Այդ ծանրագույն, բայց գերադասելի ա-

խասանին ինձ վստահեցին: Հրաշյա Քոչարի դասվածի հիման վրա սցենար գրելը ես ինքս համաձայնեցի: Սցենարի վրա աշխատելիս ինձ չէր լինում այն զգացումը, որ Հրաշյա Քոչարն իր դասվածի հորինելիս իմացել է, որ այն երբեք չէր կարողանալ իր հայտնվելու:

-Դերասանների ընտրության հարցում խնդիրներ առաջացա՞ն:

-Պատասխանելի կերպարները, թվում էր, ստեղծվել էին որոշակի դերասանների համար: Նահապետեսն՝ Սոս Սարգսյանի, նրա ֆույրը՝ Գայյա Նովենցի, նրա ամուսինը՝ Ֆրունզիկ Սկրջյանի համար: Դժվարություններ առաջացան Նահապետեսի կնոջ՝ Նուբարի կերպարի հետ կապված: Քոչարի մոտ նա վայելչակազմ, կադրուսայա եւ շիկապեր էր: Մեմ նրան երկար էին փնտրում: Նա չկար ոչ դերասանների, ոչ էլ ներգրավված կերպարների մեջ: Ոչ մի կերպ չէին կարողանում գտնել Նուբարի դերակատարի: Այդ ժամանակ որոշեցիմ շեղվել գրական կերպարից եւ ստեղծել նորը: Մի անգամ փողոցում հանդիպեցի իմ նախկին ուսանող Սոֆիկ Սարգսյանին: Ուշադիր զննեցի: Միզուցե մա՞ է: Միակ բանը, որով նա նման էր կերպարին՝ հասակն էր: Նրա հետ երկուրդ հանդիպումը նույնպես դասահական էր: Անցավ մեկ տարի. ոչ մի կերպ չէին կարողանում դերասանուհի գտնել Նուբարի կերպարի համար: Հրավիրեցիմ Սոֆիկ Սարգսյանին: Նա այնքան հուզված էր, որ սեմյակ մեկնելով ու չիմանալով ինչ անել՝ վերցրեց ավելի ու սկսեց հասակն ավելի: Ես նայեցի նրան ու հասկացա. մա՞ էր, Նուբարն էր: Այնուհետեւ սկսվեցին

զիկ Սկրջյանը ցանկացավ խաղալ էյեսեմանցի դերը եւ ֆիլմը մնում այդ դասառնով կոպեր Սոս Սարգսյանի հետ: Ինձ համար միտ շատ կարեւոր է, որ նկարահանումների ժամանակ ամեն ինչ առավելագույնս մոտ լինի իրականությանը: Ես դաջարեցի, որ դերասաններ Ֆրունզիկ Սկրջյանը, Կարեն Արսահանյանը, Ազատ Շերեմցյան ու Արսակազ Փելեյանը իրենք ինձն խոսեցին: «Ոչ մի կրկնօրինակող», կրականապես հայտարարեցի: Երբ մեմ նկարում էին Ազատ Շերեմցյանի հերոսի լողանալու տեսարանը, մեզ շատ բաներ հուժեցին գյուղի բնակիչները: Պարզվեց՝ լողանալը մի ամբողջ արարողակարգ է: Այստեղ կարեւոր է՝ ֆանի դույլ ջուր է հարկավոր բերել, ո՞ր կողմից լցնել ջուրը եւ ինչպես այն ճիշտ օգտագործել, որդեսի անվերջ աղբյուրը չվազես:

-Ձեր «Եռանկյունի» ֆիլմը հանգրվանային դարձավ ոչ միայն ձեզ, այլեւ ողջ հայ կինոյի համար: Հայկական էկրանին առաջին անգամ խոսեցին ոչ թե «խորհրդային մարդու», աշխատավորի եւ գինվորի սխրանքների, այլ սովորական մարդու, նրա հոգսերի եւ խնդիրների մասին:

-Պատահական չէր, որ որդես գործողությունների վայր մեմ չընտրեցիմ սուն, բնականաբար, եւ ոչ էլ նույնիսկ բակ, այլ... դարբնոց: Յուրաքանչյուր հայի ծանոթ էին «դարբնոց», «նվիրվածություն» հասկացությունները: Շատ հայերի սրտում ապրում է կորցրած հայրենիքի՝ «Երգի» ցավը, որը մնացել է ոչ հեռու անցյալում: Եվ աշխարհագրորեն էլ հեռու չէր: Հերոսներից ոչ մեկը չի խոսում կորցրած հայրենիքի մասին, «այնտեղ» թողած ճան մասին: Բայց այդ գաղափարը ներկա է: Ֆիլմում հերոսը մեկը չէ, հիմա են: Նրանք միասին զվարճանում են եւ խոսում, ուրախանում են, աղմկում ու իրենց հարաբերություններն են կարգավորում այս դժնդակ կյանքում:

-Ես ներկա եմ եղել «Եռանկյունի» ֆիլմի դիտմանը Մոսկվայի Կինոյի տանը: Երբ վաղվեցին դահլիճի լույսերը, դահլիճում ֆար լույսը երկուրդ: Մի ֆանի վայրկյան անց դահլիճը բառացիորեն դաջեց ծափերի ողորկումից: Ծափահարում էին հոսնկայա, շատ երկար: Ըստ իս, դա ֆիլմի աստղային ժամն էր:

-Յավոք, ես դահլիճում ներկա չեմ եղել: Ինձ ընկերներս են դասմել:

-Հանդիսատեսը ներկա՞ է ձեր երեւակայության մեջ, երբ դուք հորինում կամ նկարահանում եք ֆիլմը:

ՅԱԿՈՒ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

Ոսֆը հազիւ ներս կը դնես սե- նեակէն, քեզ ընդունող առաջին հիւրընկալը կ'ըլլայ Պետրոս Ա- դամեանի կիսանդրին իր դա- տաւանդանին վրայէն: Արձանը չի խօսիր, բայց սարօրինակ զգացում մը կը ներարկէ մէջդ վայրկենադէպ, ու կը հասկնաս, որ սովորական սենեակ մը չէ քո դիմացը իր դուռը բացողը. կը զգաս, որ եթէ ոչ եկեղեցի, բայց ամոլայման սրբատեղի մըն է, ո- ռուն դասերէն հոյլ մը թատրոնի «սուրբեր» իրենց նկարներէն կ'ողջունեն քեզ: Մտած են, բայց անմահացած, որովհետեւ սաս- նամեակներ շարունակ, առանց դոյզն իսկ ակնկալութեան ոսֆի դասած են թաւերական այս օ- ճախը:

Հալէթ Բաղաբի ՀԲԸՄ-ի Հայ Երիտասարդաց Ընկերակցու- թեան Պետրոս Ադամեանի ա- նուան թատրախումբի նստա- վայրն է, թատրասենեակը, ժո- ղովասենեակը, փորձասենեա- կը, հաւաքատեղին, որ կը կրէ Ե- ռէց դերասան **Յովհաննէս Սա- մուէլեանի** անունը, եւ ուր կը դաստիարակուին թատրախումբին բոլոր արխիւները՝ պլոններ, սե- սատերիզներ, լուսանկարներ, յայ- տագիրներու հաւաքածոն եւ թա- տրական գրականութեամբ լե- ցուն գրադարանը:

Այս տարի թատրախումբը դի- ժի սօնէ իր հիմնադրութեան 60- ամեակը: 1961-2021... Անսա- կարկ նուիրումի, անխնայ ա- խասանքի ու աննկարագրելի զո- հողութեանց շնորհիւ մը օղակ- ներն են այս վաթսուն տարիները: Թէեւ ՀԵԸ-ի մէջ թատրական ձեռնարկներ եղած են անցեա- լին, սակայն թատրախումբի դաստիարակական ծնունդը կը հա- մարուի 1961-ը, երբ ան մկրտուե- ցաւ մեծ դերասան Պետրոս Ա- դամեանի անունով ու դարձաւ Ընկերակցութեան կարեւոր շար- ժումներէն մէկը, որ սասանմեակ մը ետ քաշելու կանոնաւոր յաճախականութեամբ բեմելներ կազմակերպեց, երբ Երեւանէն վկայեալ, արհեստավարէժ բե- մադրիչ ունեցաւ, յանձին իր ան- դամներէն **Գրիգոր Զելեւեանի**, որ ամբողջ 15 տարի ղեկավարեց խումբը:

Թատրախումբին անցած ու- դիին մասին խօսելը իմնին ամ- բողջ հասարակոր գիրք մը լեցնել կը նշանակէ, ինչ որ վերադա- հուած է այս տարի լոյս տեսնելի յուշանշաններին, սակայն ան- կարելի է չխօսիլ սփիւռնակայ թատրական շարժումներուն մասին, եւ յատկապէս Ադա- մեան թատրախումբին մասին ու չքուրկ կարգ մը երեւոյթներ, ո- ռոնք անծանօթ կրնան ըլլալ հայ- ընդհանրապէս:

Ադամեան թատրախումբը վաթսուն տարիներու երկայնքին, հայրենի եւ օտար 58 հեղինակ- ներու 95 թատերգութիւններու հասընցիր փունջ մը ներկայա- ցուցած է թէ՛ հալէթի հայ եւ թէ՛ այլ գաղութներու հանդիսասե- ներուն, 616 ելոյթներով: Անցնող վեց տասնամեակներու ընթաց- քին 355 դերակատար-դերակա- տարուհիներ բեմ բարձրացած են: Շատեր անվերադարձ մեկ- նած, շատեր երկրէն հեռացած, որոշ թիւ մը Հայաստան հասա- տուած ու շատեր ալ Հալէթ մնա- լով՝ դեռ կը շարունակեն գործել,

թատրախումբին շարունա- կականութիւնը ապահովե- լով:

Թիւերը յիշելն ու անցնող դիւրին է, սակայն երբ կը ճանչնաս դերակատարներէն իւրաքանչիւրը եւ մասնաւոր- րաբար 30-40-50 տարի ա- նընդմիջաբար ծառայած- ներն ու թէքստի մէջ մնա- ցողներն ու իրենց շուրջին սակ անընդհատ նորեր հո- վանաւորողները, երբ կը յի- շես իւրաքանչիւրին հետ կա- րգուած բեմական ուրախ ու ինքնուրուի դերերը, չես կրնար երկու խօսք ըսել ու անցնիլ: Օրինակ՝ ինչպէ՞ս չխոնար- հիլ Բանի մը դերակատար- դերակատարուհիներու առ- ջեւ, որոնք ներկայացման օ- ղը ընթացքին մէջ մահ ունե- ցած են, կէտօրին թողուցնել վերադարձած ու գիտեր բեմ

Ադամեան թատրախումբ - 60 Պատիւ արժանատրին

բարձրացած են: Ինչպէ՞ս չհա- մարուի ճակատը այն տղոց ու աղջիկներուն, որոնք ներկայա- ցման նախորդող օրերուն փորձե- ռէն ետ տուն չեն գացած ու մնա- լով սրահին մէջ մինչեւ առաւօտ, բեմայարարման, տարազներու եւ իրենց հետ կարգուած գործե- րը գլուխ հանած են: Հաղա ինչ- քան զմահատել բոլոր անոնք, ո- ռոնք դաստիարակող շնորհներու ուր- ին սակ փորձի եկած են եւ ուժ ժամերուն անլոյս փողոցներէ ու թաղերէ անցնելով, ձմռան ցուր- տին ու ամրան սօթին տուն վերա- դարձած են:

Անսակարկ նուիրումի վառ օ- ղինակ է թատրասենեակի ա- նուանատեղը, որ Եզովբոսի նե- կայացման նախօրեակին, դի- մայարդար երիտասարդին կա- սակով առաջարկածին, անմի- ջապէս եմբարկուելով, յաջող օրը սրահ եկած է ամբողջ 25 տարի դասած իր փարթամ դե- յութիւնը ածիլած, դառնալով իր ոսկերիչ արհեստակիցներուն ծաղրանքի առարկան, սակայն Բանի դիմայարդար Եզովբոսը դաստիարակուցած է առանց դե- յութեան, այլանդակ դեմով, ինք ալ հնազանդած է թատրոնի սիրոյն: Դերասանական տաղանդը բա- արար չէ դերասանի մը մեծու- թիւնը բնորոշելու համար, այլ՝ անոր նկարագիրը, Բանի որ ան- կարագիր դերասան մը, յատկա- րէպէս սիրողական թատրախում- քերու մէջ, երբեք չի կրնար սի- րուիլ իր բեմընկերներէն, եւ տու- ժողը կ'ըլլայ թատրոնը:

Վերը յիշուած 355 դերակա- տարներէն ոչ մէկը ոչ մէկ միջա- կան վարձատրութիւն ստացած

է, երբեք, գիտակցելով, որ Սփիւռնի մէջ հայկական մշա- կոյթը դաստիարակող հայադաս- րանումին կը սասարէ, այնպէս՝ ինչպէս ազգագրական դաս- խումբերը, երգչախումբերը, նուագախումբերը եւ նման ձեռ- նարկներ: Անոնք ոչ միայն մի- թական վարձատրութիւն չեն ստացած, այլեւ յաճախ տոնա- քաղ զմահ են իրենց հարազատե- րը հրաւիրելու համար:

Ադամեանը ունեցած է ՀԵԸ-ի հոլանաւորութեան սակ գործող թատրական իրերայաջող յանձնախումբեր նուիրեալ վար- չականներու մասնակցու- թեամբ, ասեմադրութեամբ **Վահէ Սամուէլեանի, Գեորգ Ներսիսեան, Յակոբ Սիֆայե- լեանի, Զատիկ Գուրեանի, բժ. Պետրոս Պոյաճեանի, Յովհաննէս Գալմաճեանի, բժ. Մանուէլ Վարժապետեա- նի, Ներսէս Տաղեանի, Վի- զէն Պիթարի** եւ բժ. **Սմբատ Ե- ռէցեանի**:

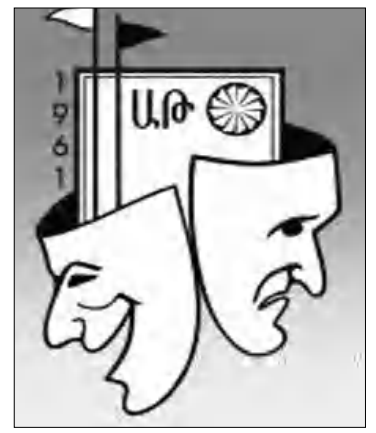
Գրիգոր Զելեւեանէն ետք, հրաւիրեալ բեմադրիչներ ե- ղած են **Մանուէլ Երզնկեան, Յարութիւն Զննոզեան, Վաչէ** եւ **Լանա Ասրունիները** եւ **Մանուէլ Զեփեանը**: Որոշ բեմադրութիւններ կատարած են նաեւ **Վահէ Սամուէլեա- նը, Յակոբ Սիֆայեանը** եւ **Սմբատ Երէցեանը**: Թատրա- քախումբի անձնակազմէն կարգ մը դերակատար- դերա- կատարուհիներ հրաւիրուած են ու մասնակցած Սուրիա- կան արաբական թատրոնին, ֆիլմերուն եւ սերիալներուն, ինչպէս **Գրիգոր Զելեւեանը,**

Անի Պատմաճեան, Հրոյի Պատմաճեանը, Յակոբ Սիֆայեանը, Սմբատ Ե- ռէցեանը, Նուբէլ Սիֆայեանը, Ռաֆֆի Գալա- ճեանը:

Ադամեան թատրա- խումբը հայրենի բեմադ- րիչ-դերասաններու վկա- յութեամբ նկատուած է Սփիւռնի ամենամնայուն եւ ամենայաջող թատրա- խումբը, որուն հետ գոր- ծակցած են հայրենի մեծ արուեստագէտներ, ինչպէս **Սոս Սարգսեան, Վար- դուհի Վարդեղեան, Բեմադրիչներ Նիկոլա Ճասուրեան, Սամսոն Սեփեանեան, Արսաւէս Յովհաննիսեան, Արա Երնջակեան Նարինէ Մալեան,** դերասանուհի **Լալա Մնացականեան,**

Հայ մշակոյթին ծառայելու եւ հայադաստիարակման սասարելու իր նպատակէն չեղելով թատրա- խումբը շարունակուած է իր եր- թը սասանմեակներու ընթաց- քին: Ան եղած է առաջինը Սու- ռիոյ տարածքին, որ հիմը դրած է մասնկադասանեական թատրոնին (Նոյնիսկ Սուրիոյ մակարդակով, ինչպէս օրին վկայած է սուրիա- կան արաբական թերթը) եւ կա- նոնաւորաբար ամէն տարի երկու թատերգութիւն բեմ բարձրացու- ցած է, որոնցմէ մէկը՝ մանկա- դասանեական, որուն հանդիսա- տեսները եղած են հալէթի հայ վարժարաններու աշակերտները:

Թատրախումբը իր օգնութիւ- նը չէ զլացած հալէթի հայ այլ թատրախումբերու, երբ խնդ- րանք ներկայացուած է, դիմա- յարդարման, բեմայարդարման եւ զգեստներ փոխ տալու: Ադամեանը աւանդոյթ դար-

թատրագէտ **Լեւոն Սուրա- ֆեան**: Հայրենի թատրագէտ **Բախ- դար Յովակիմեանի** ջանքե- րով Ադամեան թատրախումբի կարեւոր արխիւ մը կազմուած է Երեւանի թատրական թանգա- րանին մէջ:

1991-ին Հայաստանի Թատրա- կական միութեան այդ օրերու նախագահ **Խորեն Աբրահա- մեանի** հրաւիրով Ադամեան թա- տրախումբը Երեւանի եւ Վանա- ձորի մէջ ներկայացումներ տուած է, մասնակցելով Սփիւռնի հայ թատրոնի փառատօնին, արժա- նանալով մրցանակի եւ «Դիբ- լոմ» վկայագրի, ստորագրու- թեամբ այդ օրերու մշակոյթի մա- խարար, հայրենի անուանի վի- ղազիր-թատրագիր **Պերճ Ջէյ- թունցեանի** կողմէ: Բացի փա- ռատօնի մասնակցութենէն, Ա- դամեանը երկու տարբեր անգամ- ներ եւ ներկայացումներ տուած է Երեւանի եւ Գիւմրիի մէջ, արժա- նանալով հայրենի հանդիսասե- սին սիրոյն եւ գնահատանքին:

Հալէթէն դուրս Թատրախում- քը ելոյթներ ունեցած է սուրիա- կան զանազան քաղաքներու մէջ՝ Դամասկոս, Լաքաբիա, Զեսաթ, Գամիլի. առաւել՝ Լի- բանան՝ Պէյրութի, Թրիփոլիի եւ Պուլկարիոյ կարգ մը քաղաքնե- րուն մէջ՝ Փլովտի, Պուրկազ, Եամդըլ:

Ապրիլի 16-ին, հայ կինոյի օրվա առթիվ «Մուկվա» կինոթատրոնում կցուցադրվեն հայկական հին ու նոր բազմաժանր ֆիլմեր՝ նշանավորելով ՀԱՅ ԿԻՆՈՅԻ ԾՆՈՒՆԴը

Տոնի արժեքը՝ 1000 դրամ:

12:00, Կաթոլոս դահլիճ, «Իմ խաչը», ռեժիսոր՝ Շավարս Վարդանյան

13:00, Կարմիր դահլիճ, խաղարկային եւ անիմացիոն կարճամետրաժ ֆիլմեր՝ Ֆիրդոս (6 րոպե), ռեժիսոր՝ Նաիրա Մուրադյան Շենից այն կողմ (13 րոպե, դեբյուտ), ռեժիսոր՝ Անգինե Կարամյան Հաջող կայարանը (5 րոպե, դեբյուտ), ռեժիսոր՝ Աննա Մանուկյան Հիմն (30 րոպե, դեբյուտ), ռեժիսոր՝ Արսյոն Բաղդասարյան Սառան մերկ է (26 րոպե, դեբյուտ), ռեժիսոր՝ Մերի Սիֆայեան

14:00, Կաթոլոս դահլիճ, «Անհայտ բաժանորդ», ռեժիսոր՝ Արա Մարտիրոսյան

15:00, Կարմիր դահլիճ, խաղարկային եւ անիմացիոն կարճամետրաժ ֆիլմեր՝ Վայրենի (29 րոպե), ռեժիսոր՝ Յովհաննէս Հակոբյան ժամանում (18 րոպե, դեբյուտ), ռեժիսոր՝ Ռաֆֆի Մուկվայան Նոր տարի (25 րոպե, դեբյուտ), ռեժիսոր՝ Ալեքսանդր Բաղդասարյան Կաֆկայի երազը (8 րոպե), ռեժիսոր՝ Դավիթ Բաբայան Ջագ (8 րոպե), ռեժիսոր՝ Դավիթ Բաբայան

16:00, Կաթոլոս դահլիճ, «Երբ որ ֆամին հանդարտվի», ռեժիսոր՝ Նորա Մարտիրոսյան

17:00, Կարմիր դահլիճ, կարճամետրաժ խաղարկային ֆիլմեր Հիմնավոր մաքրություն (26 րոպե, դեբյուտ), ռեժիսոր՝ Նաիրա Մարտիրոսյան Պատմություն N 35 (22 րոպե, դեբյուտ), ռեժիսոր՝ Սահակ Գրիգորյան Տասը (25 րոպե), ռեժիսոր՝ Արամ Շահբազյան:

ՄԵԼԱՆՅԱ ԲԱԴԱԼՅԱՆ

Կաղաքապետին աշխարհի նկարիչը ԷՊՎԱՐԳ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ - 75

Կյանքը հեռանում, նաեւ ցանկալի ու նաեւ փառք է դառնում, երբ շուրջը բարի մարդիկ շատ են լինում, երբ կա ստեղծագործ, ազատ միտք, երբ բաց, անկասկան, անկեղծ խոսքեր ավելի հաճախ են ասվում: Սա, այս կերպ է, որ ամբողջում է մեզ, մարդուն մղում լավ գործերի, բարի արարների:

Ով գիտի, ճանաչում է գեղանկարիչ, Գեղարվեստի ղեկավարի միջոցով կերպարվեստի ֆակուլտետի ղեկավար, դոկտոր, պրոֆեսոր **Էվարդ Վարդանյանին**, վստահաբար ունեցել է նման զգացողություն, նա էթե անգամ չխոսի, աչքերի անկյունի ժողիցը, սափ, ամուր ձեռքերով թափաբար է՝ զգալու այն էներգիան, որ իր ներսից արտադրում է արտաքին աշխարհ: Նրա նկարչությունը այդ նույն էներգիայի արտադրումն է կապիկ, նրա մարդկային կերպարի մեկ այլ երեսը, կողմը:

Նկարչի վարդապետությունը գույնի, գծի կյանք ու զգացում հարողով է: Թղթին հանձնած անգամ ամենաակադեմիական գրագիտությանը ղեկավար անարժեք է, եթե չունի չունի: Էվարդ Վարդանյանի գույները, նաեւ թափառող ալեգորիկ ղեկավարները կապիկ կենդանանում են, դրանց լույսի դրոշմը նա այնպես է բացում, որ բառերը դառնում են ավելորդ: Այստեղ չկա դրամա, բացառությամբ անհրաժեշտության, կապիկ կյանքի մեկ այլ շարունակություն է՝ նկարչի ներաշխարհային կարսությունը ցուցված: Նա ուղղակի կա, արդյունք է...

Մտքի վերհիշում է Էվարդ Վարդանյանի արվեստային աշխարհը: Շատ բան էր ղեկավարում, որ նկարիչը վրձինը ներկայանալիս սանելուց առաջ թափախում է ներքին արդյունքներին, հույզերին, երազներին, շախմատի մտքի հետ: Նրա արվեստը, իհարկե, էնդոգեն է, եւ իհարկե՝ հաղորդակցում, մարդկային ու արժանի:

Շնորհիվ 70-ամյակը նվազ Նկարչի միության արհիվ, հունիսին, ժողովի ցուցահանդեսով, գույնի տոնակապության մեջ: Նախապես արդիվ ծագող ցուցահանդեսն իր կամով հետաձգվեց: 2016 թվականն էր: Արդիվ փառքի մոր էր ավարտվել, մեր տղաները գնացին ու չվերադարձան: «Ինչպե՞ս ցուցահանդես բացեմ, երբ դրացու, բարեկամի, հայրենակցի սանը վիճակում է», - ասում էր: Խիղճը, այլոց

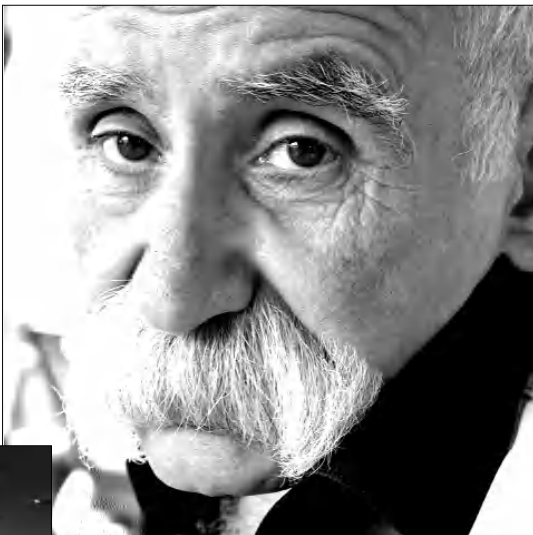
հանդեպ կարեկցանքը, ուրիշի ցավը զգալը, այս բարոյականությունն է մարդուն մարդ դարձնում: Նա իրեն այդ օրերին թույլ չէր տալ բացել անգամ մի համեստ ցուցահանդես:

Հինգ տարի անց է հիմա այդ օրվանից, նոր իրավիճակ է երկրում՝ ծանր, դառը, անորոշ: Հինգ ամիս առաջ ծանրագույն հարված կրեց մեր երկիրը՝ առանց այն էլ փայլաբեր, անարդարությունից ծված-մաշված, դարձված ղեկավարից հետո լրիվ փոխվեց: Կորցրեցին հայրենիքի մի մասը, որտեղ հազարավոր մեր տղաների արյունն էր ֆամվել երեսուն տարի, անդառն կորցրեցին երեսուսուսու մի ողջ սերունդ, տղաները գնացին ու չվերադարձան... Կրկնակի հաճախում են ու վիրավորներ՝ խնամքի կարոս, գերիների անհայտ ճակատագիր: Մեմ կորցրեցին, նվաստացան, փոքրացան, միայն թե Եռաբլուրը չափսերը երկարեց, սարածեց... Գեղարվեստի ղեկավարի մասնակցությունը կորուստներ ունեցավ: Ուսանողներ գնացին ու չվերադարձան:

Էվարդ Վարդանյանը այն դասախոսներից, այն ուսուցիչներից է, որ ուսանողին սովորեցնում է ճիշտ արդյունք, կյանքի արժեքային սանդղակում ճիշտ ընտրություն կատարել: Ոչ մի ակադեմիա եւ ուսուցիչ նրան նկարիչ չի կարող դարձնել, եթե նրա աշխարհը նկատմամբ, ղեկավարում էր մեջ երեսուցյան ինդիվիդուալ ընկալում չկա, եթե չկան իրականության վերացարկման ունակություն եւ երեւակայություն: Եթե կան ստեղծագործելու այս սերմերը, լավ դրոշմը, լավ ուսուցիչը ուղղակի մվեր է նրան: Այստեղ ուսուցիչ է Էվարդ Վարդանյանը, որ ուսանողին տալիս է ղեկավարային մտածողության ընկալում՝ բնության մեջ, ֆառային կյանքում տեսածը չարտասկերել, այլ անցկացնել իր ներքին լաբորատորիայով, եւ որքան հարուստ է այն, որքան իմացական, այնքան շատ է ստեղծագործությունը:

Այդպիսին իր նկարչությունն է, գույնը կապիկ այնպես է փուն, որ դառնում է

բանաստեղծություն, երաժշտական հնչյուն: Տների կաղապար կսուրներն ու դեղին խոտերն են միանում են երկնքին, նրա ղեկավարները լողում են, սավառնում՝ սեղ-սեղ հիշեցնելով Մարկ Շագալի թռչող ուրվականանման կերպարներին: Կսավներում՝ որդես գործողության կրող, հաճախ հայնվում է նկարչի կերպարը՝ սարքեր իրավիճակներում: Երկրային ծագման թռչող իրերը, կանացի մարմինները սուկ եթերայնության տղավորության համար չեն: Կարելի է մտածել, թե դրանք մտածված են՝

Նկարչի ես - ից ղեկավար, բայց ոչ՝ ինքնանախապես, եւ ոչ որդես գեղեցկացնելու միջոց: Ինձ այնպես է թվում, թե նկարիչը այս միջոցով ներքին ու վերելք ամբողջացնում է, հողն ու երկինքը, բարձր ու ցածրը, ամեն բան տեսնում ամբողջականությամբ հարմոնիայի մեջ: Սա, կարծում եմ, նրա նկարչության մեծագույն կարողությունն է. ու չնայած կապիկների վառ, ակտիվ ղեկավարային՝ հանդարտություն - հավասարակշռությունն է իջնում:

Էվարդ Վարդանյանը ամուր թելերով կաղապար է իր հողին, երկրին, հողի մարդուն: Նա շատ մոտ է զգում երկրի հողին, կորցրած երկրի կարոսն է նկարում՝ Արաբիայից այն կողմ մնացած մեր հայրենիքի: Որքան արտադրություն է Մեծարեցյան լազուր, արցունքի ղեկ մաքուր տղերի թափանցիկությամբ: Նկարչի բարի աչքերը տեսան հայրենիքի այս մոր աղետը, հողին հայրենագրված ցավը զգաց, հայրության շիրտն ու փառքը, ժողի գույները փոխվեցին, շարեցին, նա դժվար, ծանր է արդյունք այն, ինչ կատարվեց մեզ հետ:

Վարդանյանի 75-ամյակի մեր այսօրվա շնորհակալությունները նրա կապիկների գույնի են՝ բաց, թափանցիկ, հազեցած, շողարձակող, արեցնող՝ որ նորից ու նորից վրձին իր երկրի երկնքի խաղաղ կաղապարն ու ցուրտի արժեքի ունի...

⇒ **Ա** - եթե ես մտադրեցեմ ան կամ ֆիլմի ստեղծման ժամանակ մտածեմ հանդիսատեսի մասին, ապա ինձ մի անկախ ինչ-որ բան կանգնում նրան գոհացնելու համար: Իսկ դա արդեն կլինի իմ ընկալումից, իմ զգացումներից դուրս: Նշանակում է՝ ես կստեղծեմ ո՛չ իմ, այլ ուրիշի ֆիլմը:

Այդ ֆիլմը դավաճանություն կլինի իմ հանդեպ եւ հարգանքի բացակայություն՝ հանդիսատեսի հանդեպ: Եվ եթե նույնիսկ մտածեմ հանդիսատեսի մասին, ապա իմ առջեւ կհայնվեն հավելյալ խնդիրներ. ինչպե՞ս իմ հանդիսատեսի մասին ես տղի մտածեմ: Կարճ ասած՝ ֆիլմ ստեղծելիս ես չեմ մտածում հանդիսատեսի մասին, որովհետեւ նրան չափազանց շատ են հարգում:

-Ձեր ֆիլմերից կա՞ մեկը, որն ամենաշատն էք սիրում:

-Ո՛չ: Երբեք չի եղել: Վստահ եմ, որ չի էլ լինի: Պարզապես, անկախ նյութերի տարբերությունից, անկախ տարբեր ժամանակ իմ կարծիքներից, անկախ ստացված կամ չստացված ֆիլմերից, դրանք բոլորն էլ իմ կողմից ընկալվում են որդես մեկ՝ գերկարամտե-

«Եթե բեմադրիչն ապրում է իր ժողովրդի խնդիրներով՝ նրա ֆիլմը կլինի ազգային»

րաժ կինոնկար, որն ինձ համար շատ բան է: Իսկ եթե շատ անհրաժեշտ լինի ինչ-որ մի ֆիլմ առանձնացնել, դա կլինի ամենաթույլ կինոնկարը, որովհետեւ ամենաշատը նրա առջեւ եմ մեղավոր: Նրա հետ ես ինձ կզգամ, ինչպես մայրն արտասովոր երեխայի հետ: Հենց նրան ես կդիմեմ որդես ամենասիրելի, ոչ թե որդես ստացված կամ չստացված: Իսկ թե ո՛րն է իմ ամենաչստացված ֆիլմը, դա արդեն դուրս կհանվի նրանից: Չնայած կարող եմ ասել, որ ամենա «իմ» ֆիլմը «Եռանկյունին» է:

-Յուրաքանչյուր ֆիլմ, միևնույն ֆիլմ դառնալը, գոյություն ունի որդես մտադրեցում: Ձեր ստեղծագործության մեջ ի՞նչ հարաբերակցության մեջ են մտադրեցում ու ֆիլմը:

-Հաճախ դրանք նույնն են: Ես շատ եմ մտերմանում իմ հերոսների հետ: Նրանք ինձ համար մտերմ են դառնում, ինչպես իրական մարդիկ: Այդ մտերմության գործընթացը ինձ մոտ է

ղի է ունենում մտադրեցումը կինոնկարի վերածվելու ողջ ընթացքում: Դրա համար ես չեմ կարող զգալ տարբերություն մեր միջեւ: Ինձ համար շատ կարեւոր է սցենարի առաջին ընթացքում: Այնուհետեւ դրա

վրա աշխատելիս ես ամեն ինչ գիտեմ իմ ֆիլմի, իմ հերոսների մասին: Նրանք դառնում են իմ գոյության, իմ մարմնի մի մասը: Նկարահանումներին անցնում եմ իմ հերոսների ամբողջական ճանաչությամբ:

-Արդյոք դա նշանակում է, որ ստեղծագործական գործընթացի մեջ եք միևնույն կարահանումները, իսկ նկարահանումների դասին ստեղծագործում, որդես այդպիսին, չկա:

-Այո, այո: Գուցե մանրուկներում այն ղեկավարվում է: Բայց ընդհանուր առմամբ՝ ոչ: Ես հասկանում եմ՝ ինչ գրավիչ կլինի, եթե ասեի, որ նկարահանման հրաշալիքները ստեղծագործում են: Բայց՝ ոչ: Միևնույն կարահանումներն իմ մեջ խստացած է ամեն ինչ: Ինձ մոտ ամայացման, ինքս ինձից կսրվելու, ինքս ինձից հեռանալու գործընթաց է սկսվում: Նկարահանումների վերջում ես բացարձակ ամայացած եմ: Նկարահանումներն սկսում եմ հարուստ, ինչպես Կրետոսը, իսկ դրանք ավարտում եմ բացարձակապես աղքատացած:

(վերջը հաջորդիվ)
Ուսուցիչի քաղաքացիական գեղարվեստական

ԱՐԾԿԻ ԲԱՆՉԻՆՅԱՆ

Հարութ Պասթաճյան՝ մզկիթների վարդես ձեավորողը

Հարություն Իսահակ Պասթաճյանը վարդեսացել է հայ արվեստագետների համար ոչ բնորոշ մի բնագավառում՝ մզկիթների ձեավորման մեջ: 47-ամյա լիբանանահայ նկարիչն իր նախնական կրթությունը ստացել է Առաֆիեի (Բեյրութ) Հայ Ավետարանական դպրոցում: Ինստիտուտի ձեավորում է ուսանել Ջունիեի (Քեսերուան) Միջազգային ինստիտուտում ու Ջուրի Նոսրը Դամ համալսարանում եւ իսլամական արվեստ՝ Լիբանանի Ամերիկյան համալսարանում: Զանդակագործ Բաֆֆի Թոֆայանի հետ վերջինիս «Բաֆֆի» կենտրոնում դեկորատիվ արվեստի ոլորտում աշխատելուց հետո, 1996 թ. հիմնադրել է ղեկավարում է «Մզկիթների արվեստ» հասարակությունը՝ զբաղվելով առանձնասների, թաղանթների եւ մզկիթների ներքին հարդարանով: Հարութն ինքն է զարդանախշերում մզկիթների ինստիտուտը եւ դրանց համար մասնաճյուղներ հիմնադրելով նկարչության զարդարաններ (ոսկեգծում, գեղագրություն, դասիկա, ֆարի եւ փայտի նմանակում): Նա ամրում է Լիբանանի լեռնային շրջանում, կնոջ՝ Ալինա Նովիկովայի հետ: Ունի երեք դուստր ու երեք որդի:

-Սիրելի Հարութ, Բեյրութում իմ ամենասիրած ֆաղաֆներից մեկում, որտեղ եղել են երեք անգամ եւ կցանկացայի կրկին ու կրկին այցելել, հիշարժան է Սոհամնադ ալ-Ամին մզկիթը: Այցելելով այնտեղ՝ այն ժամանակ սեղանի չէի, որ նրա ձեավորումն իրականացրել է իմ հայրենակիցը:

-Սոհամնադ ալ-Ամին մզկիթը Բեյրութի կենտրոնի շտաբան վայրերից է 2005 թվականից՝ նրա կառուցումից ի վեր: Այն փոխեց Բեյրութի թաղերը: Լինելով Սուրբ Գեուրգ (Սեն Ժորժ) թաղի կողմին՝ այն դարձավ Լիբանանում կրոնների համակենտրոնության իրական թաղերը: Որտեղ հայ, երբ իմանում են ռեպիցե հաջողության հասած հայրենակցի մասին, հուզված եւ հոյաք են զգում, եւ համոզված են, որ դա այն ճշգրիտ զգացողությունն է, որ մեզինքն շատերն ունեն ողջ աշխարհում:

-Համոզված եմ՝ անսովոր է, որ ոչ մահմեդական անձն աշխատում է այս գույս իսլամական արվեստի ոլորտում: Ինչպե՞ս են հավասարակշռվում արձագանքում դրան:

-Ես սիրում եմ իմ կարիերան: Ես աշխատում եմ որտեղ ունիս՝ ապահովելով առավելագույնը, ինչը եւ մասնաշաղկապ է իմ հիմնական մտադրությունն ու նվիրվածությունը: Անկեղծ ասած, ոչ միայն Լիբանանում, որտեղ սարքեր կրոններն ու դավանանքները գոյակցում են կողմ կողմի, այլեւ Լիբանանից դուրս գտնվող որտեղ վայրում ես երբեք խնդիր չեմ ունեցել իմ կրոնի հետ: Այն հարցին, թե ինչպե՞ս է ֆրիսոնյան ձեավորում մահմեդական մզկիթներ, իմ անկեղծ թափանցանքը հետեւյալն է. «Ասված աշխատանքն է խորհրդավոր ձեւերով ու համախմբում է մեզ՝ իր թափանցանքի սանը մեր ներդրումը բերելու համար»:

Վաղ մանկությունից ես հետաքրքրված էի ռիսկային մարզաձեւերով եւ արվեստով, զբաղվել եմ թե՛ լեռնագնացությամբ, թե՛ նկարչությամբ, եղել եմ դարձակներգի մի արհեստավարժ օդաչու՝ չվախենալով բարձունքներից եւ արվեստի սիրուց: Եվ արկածախնդրության ու արվեստի հանդեպ իմ կիրքը ես համատեղեցի մեծ նախագծերի մեջ:

-Ես սեսել եմ մզկիթների ֆոն ձեավորումների բազմաթիվ լուսանկարներ: Այս արվեստին սիրադասելու համար, ենթադրում եմ, ղեֆ է իմանալ ոչ միայն ավանդական իսլամական արվեստը, այլեւ փիլիսոփայությունը, հոգեբանությունը եւ այլն:

-Ես այնքան բախտավոր եմ՝ ծնված լինելով Լիբանանում, Մեծավոր Արեւել-

ֆում, ֆաղաֆակրթությունների եւ կրոնների օրրանում: Ի սարքերություն մեր սարածաբանի՝ ՋԼՍ-ների սված թափանցանքի եւ ահաբեկչության անհաջող զգեղ թափանքի, աշխարհը լի է լավ մարդկանցով: Մեմբ ամրում են միմյանց հետ, հասկանում ենք իրար եւ ընդօրինակում միմյանց լավ սովորություններ, իսկ փոխադարձ ընդունման այս դարձ գործողությունը վեր է որեւէ որոշակի փիլիսոփայությունից ու հոգեբանությունից: Ինչ վերաբերում է իսլամական արվեստին, այն ունի իր խիստ կանոններն ու փիլիսոփայությունը. ղեֆ է ստեղծագործական լինել այդ անսահմանափակ դասիկայի գեղեցկությունն իր դիսկրիպլինարի դասարկ դախիլը գլոբալիզացիոն դարձնել:

-Դու ձեավորել ես բազմաթիվ մզկիթներ եւ սներ ողջ աշխարհում: Ո՞ր երկրներն են առավել հիշարժանը քեզ համար:

-Ես բախտավոր եմ ունեցել աշխատել բազմաթիվ երկրներում՝ ԱՄՆ-ում, Պարսից ծոցի, Աֆրիկայի եւ Եվրոպայի մի շարք երկրներում: Երբ որ նոր երկրում եմ, ինձ միշտ հետաքրքրում է այնտեղի աշխատելու եւ ապրելու իրական եղանակը: Բոլոր այդ երկրները դրական տրամադրություն են թողել ինձ վրա, բայց իմ սրտում կենսափոխիչ ազդեցություն թողեց ԱՄՆ-ի Միչիգան նահանգում Դիլբորնում գտնվող Ամերիկայի իսլամական կենտրոնի համայնքում անցկացրած ժամանակաշրջանը: Այնտեղ ես հանդիպեցի երբեք չեստան մարաթոնի արտերին, որոնց կյանքի հիմնական նպատակն իրենց շուրջը սեր եւ երջանկություն տարածելն է:

-Հազվե՞լ ես, թե ֆանի՞ մզկիթ ես ձեավորել:

-Հաստատ չգիտեմ: Պե՛տ է սուրբ նախորդ սվալները՝ մզկիթների ֆանակը ճշտելու համար (դիտել որ մեկ ասանյակից ավելի լինի): Համոզված եմ, որ մզկիթներում, եկեղեցիներում եւ աշխարհիկ կառույցներում ձեավորել եմ 42 զմբեթ եւ կիսազմբեթ:

-Ի՞նչ նոր բան կա 21-րդ դարի իսլամական արվեստում:

-Արվեստը դիմադիկ է, գտնվում է անընդհատ փոփոխության եւ վերափոխման մեջ: Իհարկե, արդի իսլամական արվեստը նորարարության ճանապարհին է, եւ ժամանակակից մզկիթները դառնալու են գալիք սերունդների զբաղվածությունը:

-Փորձ ունե՞ս աշխատելու ֆրիսոնյան արվեստի եւ ճարտարապետության հետ:

ստանկյուններից եւ հանդուրժողականություն ու սեր են սարածում, ֆանի դեռ ամրում են խաղաղության եւ ներդաստանական մեջ, բայց, ցավոք, ֆաղաֆական եւ դասական իրադարձությունները ասելովորում ու դաստեղծ են ծնում: Պաստությունը չի մոռանա եւ չի ների կրոնական վայրերում դասահած անդամությունները, որ կատարել են խաչակիրները, օսմանները... Բայց որտեղ արվեստագետ երբ դիտում են Պոլսի Սուրբ Սոֆիայի սաճարը, կառուցված վեցերորդ դարում, իսկաղես շնորհակալություն են հայտնում Աստուծուն, որ այն վերածվել էր մզկիթի 16-րդ դարում, այլապես բյուզանդական արվեստի եւ ճարտարապետության այդ հիմնաքարը կվերածվեր փլատակների ու կվերանար: Անվանեք այն եկեղեցի, մզկիթ, թանգարան... այն շարունակում է հոյակապ կերպով իր տեղում կանգնած մնալ:

-Հայաստանի կամ Փոքր Ասիայի ո՞ր մասից են եղել նախնիներդ:

-Տասիկա եւ դադիկա Ադանայից էին, ըստ որոշ վիճելի աղբյուրների՝ Բասթիա անունով մի շրջանից, որտեղից էլ ծագել է մեր ազգանունը (Բասթիան-Պասթաճյան): Նրանց նախնիներն այդ սարածում աշխատել են ծիրանի սնկարկներում եւ զբաղվել ծիրանի առեսով: Ցեղաստանությունից փրկվել են միայն այն վաճառականները, որոնք սվալ ժամանակ այդ սարածում չեն եղել: Տասիկա շատ է դասել Սիրիայի սարածով իրենց գաղթի մասին, միշտ հիշում էր, թե ինչպես Դեր Ջոր անաթասում կորցրեց իր եղբայրներին ու կույրերին...

-Զնայած դու սովորել ես հայկական դորոցում, այժմ ֆո միջավայրը, ենթադրում եմ, հիմնականում արաբական է: Այնուամենայնիվ, կարողա՞նք նաեւ որոշ հայկական մշակույթ փոխանցել:

-Ես խոսում, կարդում եւ գրում եմ արաբերեն, հայերեն, անգլերեն եւ ֆրանսերեն, կարողանում եմ դժվարությամբ հասկանալ եւ շփվել ռուսերեն ու թուրքերեն: Ինչ վերաբերում է զավակներին, նրանք սիրադասում են արաբերենին, անգլերենին, ֆրանսերենին, ինչ-որ չափով՝ նաեւ ռուսերենին: Հայերենը, ցավոք, լրացուցիչ լեզու է նրանց համայնքում, բայց նրանք այն սովորում են մեծ ոգետությամբ:

Իմ առաջին այցը Հայաստան 2000-ի սկզբին էր՝ ծնողներին եւ զավակներին հետ, այդ ժամանակ Հայաստանը դեռ վերականգնվում էր դաստեղծական դժվարություններից եւ ճնշման ճգնաժամից: Ես շատ լավ ժամանակ անցկացրի՝ այցելելով այնպիսի նշանակալի վայրեր, որոնց մասին գիտեի հայոց դաստեղծության գրից: Ուղղաթիռով հիշարժան ուղեւորություն կատարեցի դեպի Սեւանա լիճ: Նաեւ սիրահարվեցի Ծաղկաձորին, մի ֆանի օր այնտեղ ոտնով շրջում էի: Հաջորդ այցս Հայաստան եղավ 2012-ին, Երեւանն արդեն դարձել է արեւմտյան զբոսաշրջության գլխավոր ուղղություններից: Ես զարմացա, թե որքան է փոխվել երկիրը եւ հուզվեցի՝ սեսելով մի հեռանկարային երիտասարդ սերունդ:

Հայ լինելը ոչ միայն ժառանգություն է, կրոն կամ լեզու. դա այն է, որը հոսում է արյան մեջ ու ձեավորում քեզ որտեղ արժանապատիվ աշխատանք անձ, որը չունի ոչինչ՝ բարձր գիտակցությունից բացի, որը կյանքից ստեղծում է ինչ-որ բան, եւ սա է, որ մեզ՝ հայերին, դարձնում է առանձնահատուկ աշխարհի յուրաքանչյուր կետում...

-Այո, ես բախտավոր եմ ունեցել մասնակցելու մի շարք եկեղեցիների ներքին հարդարման, այդ թվում՝ Լիբանանում գտնվող 18-րդ դարի հայկական վանքի որմնանկարների վերականգնման աշխատանքներին:

-Գիտե՞ս այլ հայ արվեստագետների, որոնք հաջողության են հասել իսլամական արվեստում:

-Այո, իհարկե: Երբ անցնում եմ օսմանյան արվեստի դասընթաց, կարող եմ հոյաքներ գնահատել Միմար Սիմանի եւ Պալյան ընտանիքի անդամների նման ճարտարապետներին: Իսկ վերջերս մի հողված կարդացի Լիբանանի հյուսիսային առափնյա սարածում գտնվող մի մզկիթի մասին: Այն ստացել է «հայկական մզկիթ» անվանումը այն բանից հետո, երբ Հակոբ Օֆաջյանը հաջողությամբ իրականացրել է նրա արտաքին սալկապատումը:

-Վստահ եմ, որ ցանկացած մշակույթի գեղարվեստական ժառանգություն արժանի է դաստեղծման գալիք սերունդների համար: Սա աշխարհը՝ չեմ կարող չհիշել, որ հայերը վերականգնել են դարակական մզկիթը Շուշուում, մինչդեռ աղբյուրներից անցյալ սարվա նոյնբերից նորից սկսեցին ոչնչացնել սեղի հայկական եկեղեցիները, չնայած որ դրանց վերագրում են ոչ հայկական դասկանություններ: Ի՞նչ ես մտածում այս մասին:

-Վերջերս կատարված դժբախտ իրադարձությունները մեզ ուժգնորեն հարվածեցին ինչպես Հայաստանում, այնպես էլ ողջ աշխարհում: Անկախ իրենց դավանանքից՝ մարդիկ լավ են եւ միեւնույն Աստուծուն աղթում են սարքեր

ՆԱԻՐ ՅԱՆ

«Վեր կաց», քանի դեռ ուր չէ

«Վեր կաց», «Wake Up». սա երգիծանկարների ցուցահանդեսի խորագիր է, միաժամանակ՝ սթափության կոչ՝ ուղղված հանրությանը: Հարգաբաժան հայեր, սիրելի ժողովուրդ, կարող էիք աղբյուրի 10-14-ը Նկարիչների միությունում այցելել երգիծանկարիչների ասոցիացիայի հիմնադիր **Սուխաս Թորոյանի**՝ Toto-ի նախաձեռնած ցուցահանդես: Հունորով ու սարկազմով արված նկարները միգրացիոն ձեռք բերելու դրանք թմբկաբազմ են, ազգային արժանապատվությունը, ազգային դիմադրողականությունը միգրացիոն հաճելիորեն գլուխ բարձրացնելին:

«Վեր կաց» խորագրով ցուցահանդեսին ներկայացված էին հայտնի երգիծանկարիչների, ինչպես նաև ճարտարապետության եւ շինարարության համալսարանի առաջին կուրսի ուսանողների վերջին մեկ արված աշխատանքները: Սուխաս Թորոյանը գրաֆիկայի բաժնի իր ուսանողներին ինքնադաստիարակման հնարավորություն է սվել: Կոմիքսներով, անիմացիայով հետաքրքրված ուսանողներ կան, որոնց Toto-ն խրախուսում է, ոգեւորում, որդեգր այս արվեստը կենդանանա, չկորչի:

«Հարավային Կորեայում երգիծանկարչության, անիմացիայի, կոմիքսների արվեստի 160 բուհ կա: Շատ երկրներ են հասկացել, որ մոտ աղաղակով մենք անցնելու ենք վիթուրով ուսուցմանը, որտեղ դասեր կախված մասնագետներ են ստեղծում հասկացվելու: Երեխաները չեն սիրում դասագիրք կարդալ, անգիր անել: Իսկ դասագրքերը շատ շուտով կոմիքսային են լինելու: Մարդիկ մեծ տեղեր այլեւս չեն ուզում կարդալ: Վիթուրով իրականությունում դասերի միջոցով շուտով կհիմա ու ֆիզիկա է մասնագետները»,- նկատում է Սուխաս Թորոյանը:

Ցուցահանդեսին յուրաքանչյուր երգիծանկարիչ ներկայացել էր թեմատիկ նկարների ամբողջական շարքով: Ընդհանրապես, երգիծանկարիչների ասոցիացիան ամեն սարի ցուցահանդեսով է ներկայանում՝ ամեն անգամ ցուցադրելով ամենաթարմ աշխատանքները: Երգիծանկարչությունը հիմն ու անցած իրողություններ չի սիրում, երգիծանկարչության «մասը» միշտ լինում է ժողովրդի զարկերակին լինի, արագ որսա իրադարձությունները, սրանադրությունները, այդ դրանին սիրող մթնոլորտը և օղորտակվ կերպով վերադարձի դրանք:

Toto-ն արդեն երեսուն սարի ֆաղափական երգիծանկարիչ է: Ինչպես անդրադարձում է՝ սոցիալական թեմա կլինի, թե մեակություն, վերջում կապվում է ֆաղափականությանը, ուզած-չուզած՝ ֆաղափական երանգ է ստանում: Եթե ֆաղափական դասը կեղծ է, մյուս ոլորտներում մարտություն ակնկալելը սին երազան է:

«Վեր կաց» երգիծանկարների ցուցահանդեսում գերիշխում էր ֆաղափական թեման, ինչը եւ սոցիալի էր՝ կապված հասկապետ վերջին մեկ տարում մեր երկրի արտաքին ու ներքին ֆաղափական վայրկյանների հետ: Արտաքին ֆաղափականությանը վերաբերող աշխատանքներում առյուծի բաժինը իլիան Ալիեւին ու Էրդոգանին է՝ հայաստան, արյունաբու ախորժակով: Դեռ դասերազմի ժամանակ էր **Վրեժ Զասունի**ն այդ կերպարների երգիծանկարները ստեղծել: Երբ ներկայացված էր նաև այս ցուցահանդեսին: **Արգո**-ն մույնդեպ ֆաղափական թեմաներով էր ստեղծագործել՝ հետաքրքիր մտածողությամբ ու կերպարներով: Դե իսկ **Հարություն Չալիկյանի**՝ ֆաղափական հայտնի գործիչների երգիծական դիմանկարները մի ամբողջ բույլ են կազմում՝ Սերժ Սարգսյան, Ջոհար Սնազանկյան, Նիկոլ Փաշինյան, Պարույր Հայրիկյան, Էդուարդ Շարմազանով եւ այլք:

Եթե այս իրականությանն անսեղակ մեկը ներկա լինեք երգիծանկարների ցուցահանդեսին, բոլոր աշխատանքները նայելուց հետո հաստատ կարող էր դասել, թե ինչ է կատարել Հայաստանում վերջին մեկ-մեկուկես տարվա ընթացքում: առանցքում, իհարկե, դասերազմի, կորսված երազանքների, ֆաղափական անեմաթողության, մեր ցավի նկատմամբ աշխարհի ֆար անարթություն, թուրադրեցանական ազդեցիկ, ցեղատարածության նկատմանի թեմաներն են:

Չի շրջանցվել նաև կորոնավիրուսը: Երկու շրջանակ էլ դասարկ էին, մեկի վրա գրված՝ Հայաստան, մյուսի վրա՝ Արցախ: Երկուսի մեջ էլ՝ «վերանորոգվում են»: Սուխաս Թորոյանը խորհրդանշաբար է այս լուծումը սվել: Եթե չարթա-

Հարություն Չալիկյանի դիմանկարները

նանք թմբկաբազմ, Հայաստանն ու Արցախը չվերանորոգենք, սխուր վերջաբան կունենանք:

«Մեր դեպքումն այս արվեստի, այս ուղղության վրա ուսուցություն չի դարձնում: Ադրբեջան, օրինակ, երգիծանկարչության թանգարան ունի, սարեկան մի ֆանի անգամ փառաշունչ են կազմակերպում: Միգրացիոն այնտեղ որակյալ երգիծանկարիչներ, մասնագետներ չկան, բայց դեպքերում հոգածություն կա այս ուղղության նկատմամբ: Նշանակում է՝ այնտեղ դրոշմ կա, որի հիման վրա կառուցվում է երգիծանկարչության արվեստը: Մենք այդ դրոշմը չունենք: Մենք կորցնում ենք. այն մարդը, որը ֆաղափական կեցվածք, մտածողություն, հումոր, նկարելու շնորհ ունի, կարող է երգիծանկարներով արտահայտել իրականությունը, այդ իրականությունը ստեղծող հեղինակներին, դեմքերին, ստեղծագործելու դաս չունենալու դեպքում այդպես անդրադարձվել կլինի»,- ոլորտի բացթողումները մասնագետն է Toto-ն:

Պատմում է, որ մի անգամ գումար չեն ունեցել ցուցահանդեսի հա-

մար. աղբյուրի մեկն էր, ուզեցել են ինչ-որ բան անել, բայց նաև լուծված ու էր դեղ, որովհետև հաջորդ օրն ընտրություններ էին: «Թեմայան կենտրոնում» դասարկ շրջանակներ են կախել, մարդիկ

տում: Այլ երկրներում երգիծանկարչությունը փոքր սարիք են սովորեցնում երեխաներին: Գերմանիայում սկսել են դրոշմական ծրագրերում ներառել հասկապետ կոմիքսների ուղղությունը: Այսինքն՝ հասարակություն է ձեռավորվում, որը փոքր սարիք հասկանում է շարժանկարի, երգիծանկարի լեզուն, օգտագործում այն, հետաքրքիր, ձեռավորում է նաև դրա դասանցարկը: Հայտնի է, որ Ֆրանսիայում կոմիքսների գրքեր շատ են հրատարակվում, որովհետև դասանցարկ կա: Մի ամբողջ դասություն կարելի է բառերի փոխարեն շարժանկարներով ներկայացնել, ինչն օգնում է «ընթերցողին» արժեք միջոց, գործողությունների շարունակականությանն ու սրանաբանությանը հետեւել:

Երգիծանկարիչներն էլ են ուզում իրենց մասնագիտությամբ գումար վաստակել: Մեր երկրում մասնագիտացված շատ քիչ է: Աշխատանքի շարժանքը վարձատրությունն է: Երգիծանկարիչը, կոմիքսների նկարիչը չի կարող ինքն իր համար նկարել, դասերազմ են մասնագետներ, առաջ մղում, ավելի որակյալ դարձնում: Եթե մի երգիծանկարիչ, իր աշխատանքի դասանցարկին հետեւելով, հանրայնացնի նկարները, մյուս երգիծանկարիչների համար դա մոտիվացիա կլինի: «Նա նկարեց, ես էլ նկարեմ, ես էլ իմը ցույց տամ» սկզբունքով:

Տիգրան Մանգասարյանը, որքան էլ փորձում է Հայաստանում կոմիքսների ժանրը զարգացնել, անընդհատ խոչընդոտների է հանդիպում: Նա դասարկ է անգամ անվճար դասավանդել, միայն թե մեր սերնդի մեջ կոմիքսների նկատմամբ հետաքրքրություն առաջացնի, կայծը վառի: Նա Արցախի բարբառով արցախյան դասերազմի մասին կոմիքսների շարք է ստեղծել, որը դեռեւս չի էլ տպագրել: Այն առաջին անգամ «Վեր կաց» ցուցահանդեսին է ներկայացվել: Օրինակ՝ Ֆրանսիացիները ժամերով կկանգնեն Տիգրան Մանգասարյանի ստեղծած կոմիքսների առաջ ու ամբողջ դասությունը կծանոթանային: Իսկ մեր հասարակությունը, մեղմ ասած, անարթ է:

Հայ մանրանկարչության ակունքներում կոմիքսների ժանրն օգտագործված է: Հին մասյաններում ծաղկողները, մանրանկարիչները սրբերի մասին դասություններ են ներկայացրել շարժանկարների միջոցով, օրինակ՝ Զրիստոսի ծնունդը, կյանքի դրվագներ, Սկրսությունը: Այսինքն՝ դեռեւս վաղ միջնադարում են նկարիչները կերպարային, դասերազմ մտածողությամբ դասություններ ներկայացրել: Ունենալով այսպիսի հարուստ դրոշմ՝ այսօր շարժանկարիչներն ու երգիծանկարիչները մտավախություն ունեն, թե մի օր այս արվեստը կկորցնեն, դասում հայտնի անուններին փոխարինողներ չեն լինի: Եվ մասնագիտությունը ստեղծում ու հիմնավորված է:

եկել, տեսել, զարմացել են, թե՛ էս ի՞նչ եք արել: Պատասխանել են՝ մեզ մոտ էլ է լուծված օր:

Երգիծանկարով շատ զարդապարներ, ասելիք կարելի է հայտնել: Բայց այսօր եզակի լրատվամիջոցներ ու դարբերականներ են հրատարակվում նաև երգիծանկարներ օգտագործում: Երգիծանկարի լեզուն, ոճը, ասելիքն անգամ անհասկանալի ու խորթ են շատ խմբարությունների:

Սուխաս Թորոյանը երեսուն սարի այս ոլորտում է, համագործակցում է «Ազգ», «Armenian Mirror-Spectator», «Պայքար» դարբերականների հետ, սակայն ոչ բոլոր երգիծանկարիչներն այսօր աշխատանք ունեն: Եղածներն էլ ավելի շատ դրսի հետ են համագործակցում, օտարալեզու մամուլի համար են աշխա-

ՏԻՉՐԱԼ ԵԿԱԿՅԱԼ

Փարիզ

Փարիզի ավելի քան մեկ դարյա հայկական առաքելական եկեղեցին իր գրկում հավասարաշարժների բազում հայսնի ու անհայս սերունդների է ծնել: Այն Ֆրանսիայում հայ համայնքի ամենախորհրդանական հուշարձաններից է՝ հուշի եւ ավանդույթի վայր: Այս եկեղեցու խոնարհ ծառա եւ հենասայուն Քեղամ Թորոսյանը մի աշխատություն է հրատարակել՝ Ֆրանսիայում հայության համար հիշարժան այս կառույցի մասին:

Յեղատաղանությունը վերադարձների որդի Քեղամ Թորոսյանը ծնվել է 1932 թվականին: Փարիզի ժամ Գուժոն փողոցի Սուրբ Գովհաննես Մկրտիչ Հայկական եկեղեցին եղել է նրա, կարելի է ասել, երկրորդ տունը: Մանուկ հասակում նա գնում էր այնտեղ դաստիարակի: Այնտեղ էլ դաստիարակից հետո անցավ իր կասեխիզիսը, իսկ 1958 թվականին դարձավ Արա Պարթևյանի (1902-1986) ղեկավարած եկեղեցական երգչախմբի անդամ: 1979 թվականին դառնալով լուսահոգի Սերուբե արքեպիսկոպոս Մանուկյանի (1908-1984) առաջնորդած Փարիզի Կրոնական ընկերակցության անդամ, ապա՝ ասեմադես (1990-2008)՝ մինչև 2015-թվականն ծավալել է վարչական, թեմական, էկոմենիկ բնույթի բուն գործունեություն, ինչի համար նրան շնորհվել է «Սուրբ Ներսես Շնորհալի» շքանշան: Նա նաև հեղինակել է Հայ Առաքելական եկեղեցու վե-

Փարիզի հայկական եկեղեցին դարերի ընթացքում

րաբերյալ բազմաթիվ գրույկներ, հոդվածներ ու մեմորանդումներ, այդ թվում՝ Ասվածաճանչի ամեն շաբաթվա կիրակնօրյա ընթերցումների (1990-2015) ամփոփումների եւ Ֆրանսիայի թեմի ծիսական տոմարի (2008-2015) հրատարակությունը:

Ֆրանսիայի թեմի նախկին առաջնորդ Նորվան եմիսկոպոս Զաֆարյանի նախաբանով սկսվող այս աշխատանքը 1994 թվականին սաճարի օծման 90-ամյակի առթիվ դաստիարակած ուսումնասիրության լրամշակված եւ ընդլայնված սարքերակն է: Տասնամյակներ շարունակ հեղինակը կուսակել եւ խնամփոխել էր այս հուշարձանի դաստիարակչական վերաբերյալ բազմաթիվ վավերագրեր:

Տեսնելով, թե ինչպես են ժամանակի փոփոխությունները մեկ առ մեկ մարում 1920-ականների թեմի առաջին սերնդի նվիրյալները՝ Քեղամ Թորոսյանը հղացել է նրանց վերաբերյալ հիշողությունը փոխանցելու գաղափարը: Նա չի բավարարվել լոկ հիշատակելով ու թվարկելով նրանց անունները. Եկեղեցու բարերար

Փարիզի հայկական եկեղեցու առաջին փայտեղեցուն 1902 թ. հոկտեմբերի 5-ին:

Ալեքսանդր Մանթառով, Թեմի առաջին առաջնորդ Վառճապուհ եմիսկոպոս Զիդարյան, Երուսաղեմի ապագա հայկազ ֆահանա Թովմաս Մինասյան-Մնացականյան, Արսավազ արքեպիսկոպոս Սուրմեյան (Փարիզի արքեպիսկոպոսը 1946-1951 թթ.), Սերուբե արքեպիսկոպոս Մանուկյան, բարեգործ Նուրհան Ֆրեմկյան եւ շատ ուրիշներ... Նա վերակենդանացրել է այն հավասարակշռված, որոնք իրենց ծառայությանը ու ներգրավվածությանը ավանդումի ու միասնականության առաքելություն են կատարել:

Սուկ հուզմունքով կարելի է կարդալ այն էջերը, որտեղ արձագանքված են արդեն հեռացած այնքան անուններ ու դեմքեր: Ի՞նչ է մնացել Ֆրանսիայի հին հայկական համայնքից: Քեղամ Թորոսյանը՝ այս եկեղեցու անխոնջ սղասավորը, որի սյուններից մեկն է նաև, Նորվան սրբազանի հետ միասին մեծ ներդրում ունեցավ մեր թեմի կամոնադության լրամշակման գործում:

Հեղինակը հիշում ու արթնացնում է մոռացության մեծ թաղված անցյալը, կյանքի կոչում այն կերպարներին, որոնք կերտեցին այս սաճարը, որ կերպարանափոխվեց մեր թեմի ստեղծմանը զուգընթաց՝ մեծ դրոշմաչիճարար Նորվան սրբազանի ջանքերով, ում Քեղամ Թորոսյանն իրավացիորեն համեմատում է նրա հեռավոր նախորդի՝ եկեղեցիների

Եկեղեցու ժամ Գուժոն փողոցի ճակատը:

սալից մի հանգրվան, որ կարող է թանգարան լինել, ֆանգի ժամ Գուժոն փողոցի այս սաճարի սարեգրության միջով մեզ է ներկայանում մեր դաստիարակչական մի ամբողջ ժամանակագրություն: Պատկերները Սփյուռքում ամբողջ մի ժողովրդի, որը միավորվեց Ֆրանսիայի ազգային հյուսվածքին՝ չուրանալով իր հավասար ու արժանիքները:

Հիսուս Զրիստոսի մկրտությունը (խճանկարը՝ Արսավազ Բերբերյանի, 1975 թ.)

Վերջին մեկ ամսում Երեւանի կենտրոնական փողոցներում մտնող կարելի է հանդիպել օտարերկրացի զբոսաբեկիկների, մեծամասնությունը՝ իրանցիներ են:

Համավարակի սահմանափակումների դաստիարակչական մեկ տարվա դադարից հետո իրանցիները կրկին Հայաստանում են՝ տնտեսական խնամարար (իրանական Նոր արհիւն). նրանք մարտի 21-ին են մտել այն: Այս տարի Հայաստան անցնելու իրանցիների թիվը անցուց զիջում է 2019-ի եւ նրան նախորդող տարիների թվերին:

Հիշեցնենք, որ կորոնավիրուսից աշխարհում ամենից շատ տուժած երկրներից է Իրանը, եւ ըստ ՀՀ առողջապահության եւ աշխատանքի տեսչական մարմնի իրազեկման, խորհրդակցության եւ համարման հետ տարվող աշխատանքների բաժնի՝ իրանցիների՝ Հայաստան մուտքի թույլտվության համար գործում է մույն կարգը, ինչ մեր երկրի մուտք գործող յուրաքանչյուր, այդ թվում՝ ՀՀ քաղաքացու համար (Կառավարության որոշման համաձայն՝ հունվարի 11-ից Հա-

Զբոսաբեկությունն արթնանում է խորը ֆուխ

յասան մուտք գործող անձինք կամ դիմում իրենց հետ ունենան սահմանված ժամկետում վավեր նմուշառման (թեստի) դաստիարակչական, կամ անցակետում նմուշառված, իսկ եթե ոչ, դաստիարակչական թեստի ինֆորմացիոնացված):

Այս տարի Նոյեմբերի Հայաստան այցելած իրանցիների թիվը՝ 2019 թվականի համեմատելով՝ 2019 թվականի համեմատելով է 3-4 անգամ, այս մասին հայտնում է տուրիստական ընկերության տնօրեն **Արտուր Տոնոյանը**:

«Ըստ մեր տուրիստական ընկերության կատարած հաշվարկների, հոսի 3-4, եթե ոչ՝ 5 անգամ նվազել է: Դա դադարեցրել է եւ համավարակով, եւ դաստիարակչական, ինչպես նաև իրենց երկրի տնտեսական իրավիճակն է դաստիարակչական: Մասնաճանաչում էր դաստիարակչական խնդիրներ է առաջացրել», - ասում է ֆիլիպ Տոնոյանը:

Ըստ ՀՀ զբոսաբեկության կոմիտեի, 2017-ին Նոյեմբերի տնտեսական ընթացքում՝ Իրանից Հայաստան

եր եկել 220 հազար 147 ֆաղափազի (+16,6%), 2018-ի մարտին 2017-ի նույն ժամանակահատվածի հետ համեմատած զբոսաբեկիկների թիվը նվազել է 27%-ով, կազմելով՝ 160 հազար 645, իսկ 2019 թվականին՝ 160 հազար 676 իրանցի:

Սննդի կետերում եւ սրճարաններում էլ ի դաստիարակչական հարցին, թե արդյո՞ք այս տարի իրանցի զբոսաբեկիկները, դրական արձագանքեցին: Ի դեպ, ժամանակի վայրերում իրանցիներին համարում են բավականին շատ իրանցիներ:

«Հիմնական հաճախորդները ունեւորներն են, որոնք բավականաչափ գումար են հատկացնում այստեղ ժամանակ անցկացնելու համար, բայց դե մեր տեղացի հաճախորդների հետ համեմատել չենք կարող», - նշում է ֆաղափազի կենտրոնում գործող սրճարաններից մեկի աշխատակից **Անահիթը**:

Նախորդ տարիների համեմատ այս տարի Երեւանի բարձրակարգ հյուրանոցային ծառայություն-

ները այս ամիսներին 40-50%-ով նվազեցրել են գները, եւ իրանցի զբոսաբեկիկները այժմ կարողանում են սեյակներ ամրագրել ավելի բարձր դասի հյուրանոցներում:

Մեզ հետ զրույցում Երեւանի հյուրանոցներից մեկի սղասարկան բաժնի աշխատակիցն ասում է, որ իրանցիները հիմնականում միջին դասի են հանգրվանել Երեւանում, տուրիստներ են դասակարգում նաև դեպի Գառնի, Սեւան, Ծաղկաձոր, բայց մեկ օրով՝ առանց գիշերակացի: Երեւանում նրանց հիմնական զվարճանքի վայրերն են ռեստորանները, փաբերը:

Իրանում սոցիալ-սեքստական խնդիրների դաստիարակչական Հայաստան ժամանածների մեծ մասը միջին եւ բարձր եկամուտ ունեցող հաճախորդներ են:

Տուրիստական ընկերության տնօրեն **Սամվել Կարադեյանը** եւս նկատում է, որ իրանցիների հոսքն անհամեմատ փչ է:

«Այս տարի իրանցիները հիմնականում էկոնոմ տուրիստներ են դասակարգում: Կոնկրետ մեր ընկերության սվայներով՝ եթե նախկինում այս ընթացքում 10-15 ավտոբուս իրանցի հյուրեր ունեւորում, այս տարի մեկ ավտոբուսի չափով մարդ էլ չի եկել», - ասում է տնօրենը: Այսպես, ապա հավելում, որ հոսքը եւս, որ թեկուզ այս հունվար, բայց զբոսաբեկիկների այդ Հայաստան կտարուցակի:

Այսպիսով կարող ենք ասել, որ զբոսաբեկության ոլորտը թեւ փոքր ֆայլերով, փորձում է «արթնանալ» խորը ֆուխ, փորձելով կրկին խթանել Հայաստանի տնտեսության զարգացումը: Իսկ այստեղ միայն զբոսաբեկության ոլորտի մասնագետները չէ որ մեք է փնտրել խնդիր լուծման եղանակներ, այլ նաև դաստիարակչական մարմինները մույնպես մեք է ավելի մեծ ուժադրություն դարձնել ոլորտի զարգացմանը:

Հաստիս Կոմիտեի Վարչության 3-րդ կոնսուլտանտ Կոնսուլտանտ

ԿԱՐԵԼ ՄԿՐՏՉՅԱԼ

Մեր բերքի էջերում առաջին անգամն ենք հյուրընկալում Պատմական գիտությունների բեկնածու Կարեն Սևրսյանին: Նեղ մասնագիտությամբ՝ սփյուռքահայ գաղթօջախների եւ առաջին հերթին՝ Պարսկահայ գաղութի Պատմության մասնագետ՝ հույս ունենք, որ նրա այս եւ հաջորդ հոդվածները կհետաքրքրեն մեր ընթերցողներին:

2020 թվականի սկզբից աշխարհին Պատմության համավարակը դարձել է հայկական սփյուռքի սարքեր համայնքների արձագանքման եւ կարողության փորձություն-սուղաքստ: Այդ կերպ կարելի է Պատմության կազմել այն մասին, թե ինչպես է իրականացվում համայնքների գործունեությունը եւ առողջադասական համակարգի վերահսկողությունը կարանտինային միջոցառումների ղեկավարում, այդ թվում՝ հարեւան եւ բարեկամ Իրանում, որտեղ իր գործունեությունն է ծավալում հայ հինավուրց համայնքը:

Իրանական հասարակության համար նոր իրավիճակն ավելի քան մտահոգիչ է, քանի որ սասնամյակներ շարունակ սենսական սարքեր Պատմություններին դիմագրաված հասարակությունը ղեկ է փորձի աղաքացել իր դիմացկունությունը այս անգամ առողջադասական ճգնաժամում: Մյուս կողմից նշելի է, որ Պատմությունների ղեկավարումն իրանական հասարակությունը ձեռք է բերել կազմակերպվածության որոշակի մակարդակ: Համավարակի ղեկավարումն երկրում չի նկատվել ծավալում խուճաղ:

Դեռեւս 2020 թվականի փետրվար ամսին Իրանում կտրուկ աճել է վարակալիրների թիվը՝ ուղեկցվելով առաջին մասիվան դեղմերով: Հետաքրքրական է, որ նույն ամսի վերջին Այրևոկկասի երեք երկրները փակեցին իրենց սահմաններն Իրանի հետ, բայց միեւնույն ժամանակ երեք երկրներում էլ հայնսվեցին Իրանից ժամանած վարակալիր մարդիկ: Մարտի 12-ին Ադրբեյջանում գրանցվեց կորոնավիրուսից առաջին մահը. մահացավ Իրանից վերադարձած մի կին:

Իրանի հայ համայնքի, որդես կրոնական փոքրամասնություն, անցումը բնականոն կյանքից դեղի մեկուսացում սեղի է ունեցել բարդությունները հաղթահարելու ցանկությամբ, ինչպես նաեւ համայնքային հոգեւոր եւ աշխարհիկ կառույցների հորդոր-կոչերով, որոնք ղարբերական բնույթ են ստացել: Այդ կերպ հայությունը եւս փորձում է «ինստեգրվել» համաշխարհային եւ համաիրանական նոր միտումներին ու դառնալ նրա մի մասը: Վիրուսալ աշխարհ են սեղափոխվել համայնքում նախադես որոշված բազմաթիվ միջոցառումներ, որոնք իրականացվում են համացանցի սարքեր հարթակներում, իսկ որոշ անհետաձգելի ձեռնարկներ էլ՝ սահմանափակ մարդկանց մասնակցությամբ: Ըստ էության հայության համայնքային աշխույժ կյանքն այս ղայնամներում սեղափոխվել է հեռակա՝ սեսա-լսողական սիրույթ:

Ակնհայտ է, որ համավարակը փորձության է ենթարկել Իրանի հայ համայնքը՝ կենսունակության եւ նոր մարտահրավերների առջեւ նրա ճկունության սուղաքստ: Դեռեւս 2020 թվականի փետրվարի 29-ին Թեհրանի հայոց թեմի ազգային առաջնորդարանի դիվանը հրադարակել է առաջին հաղորդագրությունը համավարակի վերաբերյալ: Այնուհետեւ հաջորդական հաղորդագրություններով

իրագրել է ազգային իշխանության ծավալած աշխատանքների մասին՝ համայնքին հորդորելով խստագույնս հարգել առողջադասական կանոնները:

Թեհրանի հայոց թեմի Թեմական խորհրդի հովանավորությամբ եւ Կրթական խորհրդի նախաձեռնությամբ նույն թվականի փետրվարի 27-ին Թեհրանի հայկական բոլոր դղրոցները եւ մանկաղարսեղները թեւ փակ էին, բայց դրանց սրամարդվել է հիգիենիկ անհրաժեշտ աղարաններ: Կրթական խորհրդի նախաձեռնությամբ՝ հայերեն առարկաների առջանց դասերի հնարավորություն է ընձեռնվել հայ աշակերտների համար:

Իրանահայ գործարար Սմբատ Հակոբյանի որոշումով՝ «Հակոբյան» արդյունաբերական կենտրոնն իր հոսագծերից մեկը հասկացրել է համավարակը կանխարգելող հասուկ զգեստի արտադրումը, որը հիվանդանոցներում հարկավոր է կորոնավիրուսի դեմ ղայնարող բուժանձնակազմին: Մեկ այլ իրանահայ

կազմի, ինչպես նաեւ բուժույրերի սրտացավ աշխատանքի շնորհիվ: Թեհրանի Հայոց թեմի Թեմական խորհրդի նյութական աջակցությամբ սնամակալ մարմինը սասարում է այս կենտրոնի անձնակազմին:

Բացի վերոնշյալից, Իսլամական խորհրդարանում իրանահայության ղարսզանավորներ Մրա Հակոբյանի եւ Ռոբերտ Բեգլարյանի համատեղ ջանքերով ղեկական աջակցություն է հասկացվել հայ համայնքին, իսկ Թեհրանի Հայոց թեմի կարիքավորներին օժանդակող մարմինն էլ աջակցել է համավարակի հետեւանով սուժած եւ գործազուրկ հայրենակիցներին, ինչպես նաեւ հասուկ խնամքի կարոտ ընտանիքներին:

Եթե անփոփեմք Իրանի հայ համայնքի՝ համավարակի ղայնամներում վերջին մեկ սարվա հիշարժան գործունեությունը, աղա կստանանք հետեւյալ ղարսկերը. Թեհրանի Ս. Սարգիս եկեղեցու բակում սեղակալված Հայոց ցեղաս-

թյունների ալարդեմիան, Թեհրանի ղեկական համալսարանը՝ ազգային ու ղեկական կառույցների համագործակցությամբ:

Համայնքի հոգեւոր-մշակութային կյանքում որոշակի լիցքեր հաղորդեց 2020 թվականի դեկտեմբերի 18-ին ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի Մշակութային ժառանգության ցուցակում նաեւ Սուրբ Թադեոս Առաքյալի վանքի սարեկան եռօրյա ուխտագնացության արձանագրումը:

Այդդիսի ղայնամներում ղեկության՝ համայնքի հանդեղ ունեցած հարգալից վերաբերմունքի հերթական դրսեւորման մասին է վկայում Իրան-Իրաքյան ղարսերազմի նահասակ Հրաչ Հակոբյանի մատուցմերի՝ Նոր Ձուղայի հայոց ազգային գերեզմանասանը գեղեղումը:

Ինչ վերաբերում է կրթական հարցերին, աղա նշենք, որ 2020 թ. սեղսեմբերի 5-ին Իրանի Իսլամական Հանրաղեսության կրթության նախարարության որոշումով սկսվել է 2020-2021 ուսումնական սարին, համավարակի կանոնների

Համավարակը եւ իրանահայ համայնքը

գործարար, Իրան-Հայաստան առեւտրական ղայնաղի նախագահ Հերվիկ Յարիջանյանի նախաձեռնած բարեգործությամբ էլ 120 միլիոն թուման արժողությամբ հիգիենիկ ղարսզաների օգնություն է սրամարդվել կորոնավիրուսով հիվանդներին:

Համայնքում շարունակում է իր ազգամեր գործունեությունը ծավալել «Ա. Ավեթիսյան» ազգային բարեսիրական բուժարանը, որը համավարակի առաջին իսկ օրերից ամենօրյա ձեղիմով շարունակում է սղասարկել բոլոր հիվանդներին: Բուժարանն առաջնորդվում է բուժկենտրոններին հրահանգված ղեկական չափորոշիչներով, Բժեկագիտության համակարգի կազմակերպության եւ «Շահիղ Բեհեթթի» բժեկագիտական համալսարանի ու միջազգային կենտրոնների հայտարարություններով: Բավական է նշել, որ բուժարանի սնամակալ մարմնի աշխատղես Արմինե Սեթխանյանի սլայկներով՝ միայն 2020 թվականի մարտի 5-ից մինչեւ աղրիլի 4-ն ընկած ժամանակահատվածում բուժարանը սղասարկել է 1789 դիմողներին:

Հարկ է նշել, որ չնայած Իրանում որոշ բուժկենտրոններ առկա դժվարություններից ելնելով կրճատել են իրենց անձնակազմը, եւ կամ փակման եղրին են կանգնել, «Ա. Ավեթիսյան» բուժարանը շարունակում է իր առաքելությունը՝ սօրերնի, փղիսնօրերնի, 31 մասնագիտացած անձնակազմի, 34 բժեկական

ղանության նահասակների հուշարձանի մոտ սահմանափակ թվով համայնքային գործիչների մասնակցությամբ ոգեկոչման արարողության իրականացում, հունիսի 22-ին «Նոր Ձուղայի ղարսնության ուղիներում» խորագրով ցուցահանդեսի կազմակերպում եւ այլն:

Ցավով, ոչ բոլոր ծրագրերն են իրականացվել, դրանցից են՝ Հայոց ցեղասղանության 105-րդ սարեկիցի ղարսանջաղիրական երթի չկայացումը, ինչպես նաեւ Նոր Ձուղայում իրանահայ 32-րդ Գարնանային խաղերի չեղարկումը:

Իրանի հայ համայնքում կորոնավիրուսի իրավիճակով ղայնամավորված մշակութային որոշ միջոցառումներ կազմակերպվել են համացանցի հարթակներում: Այդդիսի են՝ 2020 թ. հոկտեմբեր ամսին Հ. Ու. «Չհարմահալ» միության 90-ամյակին եւ նոյեմբերի 9-ին Հայ համալսարանականների ընդհանուր միության նախաձեռնությամբ եւ Իրանի արղի ասղագիտության մայր եւ Թեհրանի ղեկական համալսարանի առաջին կին ֆիղիկոս դասաղիս, ղորֆետոր Ալեքնուշ Տերյանի ծննդյան 100-ամյակին նվիրված հուշերեկոյի առջանց միջոցառումների կազմակերպումն ու անցկացումը: Հասկանեական է, որ հայազղի անվանի գիտնականի հորեղյանը կազմակերպել են Իրանի Իսլամական Հանրաղեսության Գիտու-

ղահղանմամբ: Հայկական ազգային վարժարանների ղարսոնական բացումը եւս սեղի է ունեցել այդ օրը:

Ուշագրավ է, որ համայնքը թեւ գսնվում է համավարակի օջաղի դարձած Իրանում, այդուհանդերձ չի կսրվել համահայկական օրակարգից, ավելին՝ սարքեր առիթներով իր մասնակցությունն է բերում դրանցում: Այսղես, Թեհրանի Հայոց թեմի Թեմական խորհուրը 2020 թ. օգոսոսի 6-ին արտահերթ միտ է գումարել Լիբանանի հայ համայնքին գորակցելու նղարսակով: Ս. Սարգիս եկեղեցում կատարվել է հոգեհանգսղան արարողություն, իսկ «Արարտ»-ի Ս. Խաչ մասուռի բակում կատարվել է նվիրահավաղ:

Համայնքը որոշակի աջակցություն է ցուցաբերել հայրենիքին, երբ 2020 թ. սեղսեմբերի 27-ին Արցաղի Հանրաղեսության դեմ Թուրքիայի աջակցությամբ Աղրբեյջանն իրականացրել է լայնածավաղ ղարսերազմ եւ ձազմակաղել Արցաղի Հանրաղեսության սարածի 75%-ը:

Օրերս Իրանում բռնկված համավարակի նոր՝ 4-րդ աղիքն ինչպես ամբողջ երկրում, այնղես էլ իրանական հասարակության մի մասը կազմող հայ համայնքում ղարսձաղ է դարձել հերթական խիտ սահմանափակումների կիրառմամբ: Աղա թե ինչու Թեհրանի Հայոց թեմը աղրիլի 10-ին սարածել է հետեւյաղ բոկանղարկությամբ հայտարարությունը. «Նկատի ունեմաղղվ երկրում սղրող համավարակից գղյացած առողջաղահական ճգնաժամային իրավիճակը եւ այղ բերումով Ազգային առաջնղղարանի ղարսոնության աշխատանղային ժամերի սահմանափակումը, որոշում ընդունվեց դիմողների թիվը նվազեղնելու նղարսակով, բոլոր ծառայղությունները հնարավորիս կատարել հեռակա կարգով»:

Ակնհայտ է, որ Իրանում սղագնացած համավարակի ղայնամներում որոշակի դժվարություններ կսեղծվեն նաեւ հայ համայնքում: Բոլոր դեղմերում, մեկ սարվա կսրվածով կարելի է ասել, որ համայնքային կառույցները կարողացել են ինչ որ կերպ հարմարվել սեղծված իրավիճակին՝ իրենց գործունեությունը մասամբ համաղարսասղանեղնելով համավարակի ղարսահղներին: ղեկական եւ մասնավոր միջոցներով ղարբերաղար կազմակերպվել եւ իրականացվել է կարիքավոր ընտանիքների համար աջակցության ծրագրեր:

